هەرێمی کوردستان - عێراق
پەرلەمانی
کوردستان - عێراق

پڕۆتۆکۆڵەکان

53

ساڵی/ 2009 – بەرگی پەنجاوسێ

چاپی یەکەم/ ساڵی 2009

پێڕیست

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (16) خولی دووەمی هەڵبژاردن – چوار شەممە 2009/6/10 ل5

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (17) خولی دووەمی هەڵبژاردن – پێنج شەممە 2009/6/11 ل57

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (18) خولی دووەمی هەڵبژاردن – دوو شەممە 2009/6/15 ل129

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (19) خولی دووەمی هەڵبژاردن – سێ شەممە 2009/6/16 ل187

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (20) خولی دووەمی هەڵبژاردن – دوو شەممە 2009/6/22 ل237

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (21) خولی دووەمی هەڵبژاردن – چوار شەممە 2009/6/24 ل277

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (4)ی نائاسایی خولی دووەمی هەڵبژاردن – پێنج شەممە 2009/7/9 ل353

عبدالله(د.كمال كەركووكی) جێگری سەرۆك و, بەڕێز فرست أحمد عبدالله سكرتێری پەرلەمان, دانیشتنی ژمارە (1)ی نائاسایی خولی دووەم, ساڵی (2009) ی خۆی بەست.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی برگە (1)ی ماددە (20) لە پێڕۆی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەمواركراوی ساڵی 1992ی پەرلەمانی كوردستانی عێراق, دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیاردرا دانیشتنی ژمارەی (4)ی نائاسایی خولی دووەمی هەڵبژاردن لە كات (11)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی پێنج شەممە رێكەوتی 2009/7/9 دا بەم شێوەیە بێت:

1-خستنەڕوو وگفتوگۆكردن لەسەر هەڵوێستی كۆمیسۆنی باڵا سەربەخۆی هەڵبژاردنەكان بەرامبەر بە پرۆسەی ڕیفراندۆم لەسەر پرۆژەی دەستووری هەرێمی كوردستان – عێراق.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی كوردستان، دانیشتنەكەمان دەكەینەوە بەرنامەی كار:

خستنەڕوو و گفتوگۆكردن لەسەر هەڵوێستی كۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەكان بەرامبەر بە پرۆسەی ریفراندۆم لەسەر پرۆژەی دەستووری هەرێمی كوردستانی عیراق، سەرەتا دەمەوێ ئاماژە بەو كارە تیرۆرستیانە بكەم كە ئەمڕۆ لە تەلەعفەر ڕووی داوە كە بووەتە هۆی ئەوەی ژمارەیەكی زۆر شەهید و بریندار هەبن، ئەم كارە تیرۆرستیانە وەكو قەدەری گەلانی عیراقە، دەبێت ڕووبەرووی ببنەوە تاوەكو كۆتایی بە ڕێكخراوەكانی تیرۆرستی لە عیراق دێت، لەچەند ڕۆژی پێشتر دا لە كەركووك بە هەمان شێوە بوو بە هۆی ئەوەی دەیان هاووڵاتی كەركووك شەهید ببن و دەیانی تریش بریندار ببن، لێرەوە سەرەخۆشی لە هەموو كەسوكاری شەهیدانی كارە تیرۆرستیەكانی تەلەعفەر و كەركووك و هەموو شارەكانی تری عیراق دەكەین، ئومێدەوارین خوای گەورە شیفای ئەو بریندارانە بدات و زوو چاك ببنەوە و بگەڕێنەوە شوێنی خۆیان، هەروەها داوا لە حكومەتی هەرێمیش دەكەین وەك هەمیشە هاوكار بوونە بۆ هاوكاری كردنی ئەو بریندارانە بۆ شاری تەلەعفەریش كاری پێویست بكەن، هەرچی ئیمكان هەبێت و داوایان كردبێت بۆیان جێ بەجێ بكرێت لەڕووی چاك بوونەوەیان، دیارە ئەم كۆبوونەوە نائاساییە هەمووتان دەزانن لەبەر ڕۆشنایی هەڵوێستی كۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەكانە لە عیراق لەبەرامبەر ئەو بڕیارەی ئێوە داتان لێرە پاش پەسەند كردنی پرۆژەی دەستوور لەلایەن پەرلەمانەوە كە درا بۆ ڕاپرسی ڕۆژی 2009/7/25 دەست نیشان كرا بۆ ڕاپرسی لەسەر دەستوور شان بەشانی هەڵبژاردنی پەرلەمان و سەرۆكی هەرێم، دیارە پێشتر ئێمە پێش ئەوەی ئەو بڕیارە وەربگرین لەگەڵ كۆمسیۆنی باڵا قسەمان كردبوو، ڕەنگە مانگێك پێش ئەوەش كە داواشمان كردبوو كە ئەو بڕیارە دەدەین و ئێمە تێ گەیشتین لە قسەكانی ئەوان كە ئەوان دەتوانن لەو ماوەیەدا كارەكان ئەنجام بدەن و لەگەڵ هەڵبژاردنی پەرلەمان و سەرۆكی هەرێم ئەو ڕاپرسیە لە 7/25 دا بكرێت، دواتر ئەوان پاش هەفتەیەك لەوەی كە

ئێمە نامەمان بۆ ناردن بەڕەسمی پاش دانیشتنی 6/24- 6/25 نامەی سەرۆکایەتی پەرلەمان لەگەڵ بڕیارەکەی ئێوە و لەگەڵ یاسایەکە و پرۆژەی دەستوورەکە گەیەنرا بە کۆمسیۆنی باڵا و داواشمان لێ کردن کە کاری پێویست بکەن، لەو چەند ڕۆژەش پاش 6/25 هەروا تەسەور دەکرا کە ئیشەکان بە ڕێکوپێکی دەکرێت، دواتر ئەوان لە 7/2 ئاگاداریان کردینەوە کە کۆسپی تەکنیکی هەیە لە بەردەمیان دا ناتوانین لەو ڕۆژەدا ئەو ڕاپرسیە ئەنجام بدەن شان بەشانی هەڵبژاردنەکان، داوامان لێ کردن بێن بۆ ئێرە، چونکە قەناعەتمان بە بیروبۆچوونی ئەوان نەبوو، گوتمان با بێن بۆ ئێرە لێرە لەگەڵ لیژنەی دەستووری و یاسایی دابنیشن بۆ ئەوەی گفتوگۆ بکەین و بزانین چ کۆسپێك هەیە بتوانین یەکلایی بکەین، لەبەرئەوە ئێمە ویستمان ئەوە بوو کە لە ڕۆژی 7/25 دا ئەنجام بدرێت، ئەوە بوو لە 7/3 هاتنە ئێرەو کۆمسیۆنی باڵا ئەنجومەنێکی هەیە 9 کەسن کە پێنجیان هاتن، کە دەکاتە پێشی چەند ڕۆژێك، دانیشتنمان لەگەڵ کردن و ئەوان باسی هۆکارەکانی داواکەیان کرد کە دوابخرێت ڕاپرسی، ڕوونیان کردەوە کە خۆ ئامادەکردنی باش نەکراوە پێویست دەکات کە چاپ کردن و ئەو شتانە کە ئەوان سیستەمێك و پێوەرێکیان هەیە بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە، ئەویش ئەوەیە لەڕووی تەکنیکیەوە پێویست دەکات ئەو ئەوراقانەی کە پێویستە چاپ بکرێت دەبێت لە دەرەوەی وڵات چاپی بکەن، لەوەی کە خەڵکی کوردستان دەبێت کۆمسیۆن هەڵبستێت بە پروپاگەندە و ڕاگەیاندنی ناوەڕۆکی ئەو پرۆژەیە بە خەڵك، ئەوەمان بۆیان ڕوون کردەوە کە ئێمە چیمان کردووە و چی کراوە و چیش دەکەین، ڕوونمان کردەوە کە ئێمە 800 هەزار دانە لەو پرۆژەیە لەژێر چاپ دایەو پێشی 7/25 بە هەفتەیەك یان بە 10 ڕۆژ هەر دانەیەك دەگاتە هەر عائیلەیەك، ئەمەش بۆ یەکلایی کردنی ئەو بیانووانەی کە ئەوان دەیان هێنا پێشەوە، هەروەها باسمان کرد کە ئێمە وەکو پەرلەمان لەسەر میزانیەی خۆمان و دەتوانین لە حکومەتی هەرێمیش هەر چ کۆسپێکی ماددی بێتە پێشەوە ئامادەین کە لابەلای بکەین و هاوکاریان بکەین، بەوەش کەوا ڕینماییەکانی دارایی ئەگەر کۆسپ بن بۆ ئەنجامدانی کارەکانیان ئێمە بە بڕیارێك ئەو کۆسپانەش یەکلایی بکەین بۆ ئەوەی بتوانن دەستیان بکرێتەوە و کارەکان ئەنجام بدەن، بە تێ گەیشتنی ئێمە لەو دانیشتنەدا ئەوانەی کە لێرە بوون زۆربەیان گەیشتنە ئەو قەناعەتەی کە دەکرێت لەو ماوەیە دا و لە 7/25 دا ئەو ڕاپرسیە بکرێت، تەنانەت ڕای ئۆفیسی کۆمسیۆن لە هەولێر و لە سلێمانی و لە دهۆك هەرسێکیان پشتگیریان لە بۆچوونی پەرلەمان کردو و گوتیان بەڵێ دەکرێت کاربکەین و ماوەکە کورت بکەینەوە بە تایبەتی پەرلەمان کارئاسانیمان بۆ دەکات بۆ ئەنجامدانی ئەو تەکنیکیانە، تەبعەن باسیان لەوە کرد کە یۆنامی ڕاپۆرتێکی بۆ ئەوان نووسیوە و دەڵێت بە پێوەرە نێودەوڵەتی بۆ ئەنجامدانی ڕاپرسی ناکرێت و ڕەنگە بەو پەلە پەلیە ئەنجامەکەی ڕاپرسی لەگەڵ هەڵبژاردنی پەرلەمان و سەرۆکی هەرێم بەڕێکوپێکی بەڕێوە نەچێت و تەئسیر بکات لەسەر مسداقیەتی هەڵبژاردنەکە و بەو شێوەیەی کە دەمانەوێت سەرنەکەوێت، دواتر پاش ئەوەی کە ڕۆیشتنەوە بەغدا دوو ڕۆژ دواتر دیسانەوە پەیوەندیان کردەوە و گوتیان کۆبوونەوەمان کردو ناتوانین ئەوە بکەین، داوایان کردووە کە بیخەینە 8/11ی مانگی دواتر واتە 17 ڕۆژ دوابخرێت لە 25ەوە بۆ 11 واتە 17 ڕۆژ

دوابخرێت، دەكرێت راپرسیەكە لەو تاریخەدا بكرێت و ئەوەشیان باسكرد كە پاشی بخەن ڕەنگە ئەوە بكرێت، ئێمە لەڕاستی دا لەو دوو، سێ ڕۆژەدا موتابەعەی هەموو لایەنەكانی ئەو مەسەلەیەمان كردووە، بەوەش كە زۆر لایەن لە بەغدا و لە ناو ئەنجومەنی نوێنەرانی عیراق ڕاوبۆچوونیان ئەوە بووە كە دژی ئەم دەستووورە قسەیان كردووە، لە هەڵوێستی نەتەوایەتی خۆیانەوە بەرامبەر نەتەوەی كورد، یاخود هەڵوێستی خۆیان بەرامبەر مافەكانی كورد كە لە دەستووری عیراق داهاتووە، بەبێ ڕەچاوكردنی ئەوەی كە ئەم دەستووورە دوو ماددەی ڕوون لە دەستووری عیراقی ئەو مافەی بە ئێمە داوە كە دەستووری خۆمان هەبێت، یەكێكیان ئەوەیە كە دەستووری عیراق دەڵێت (هەرێم بۆی هەیە دەستووری هەبێت) و ئەوەی تریشیان دەڵێت (دەستوورەكە نابێت دژی دەستووری عیراق بێت یاخود تەناقوز بێت لەگەڵ دەستووری عیراقی)، ئێمەش گوتمان لەو مەوزوعەدا چ موناقەشەیەك هەیە ئامادەین موناقەشەی بكەین و گفتوگۆی لەسەر بكەین، بەڵام ئێمە پێمان وایە هیچ ناكۆكیەك نیە لە نێوان پرۆژەی دەستووری هەرێمی كوردستان لەگەڵ دەستووری عیراق دا، بەڵام ئەو ڕەد فعلانەی هەندێك لەو كەسایەتیانە كە ناسراون و خۆشتان دەیان ناسن و خۆشتان لەسەر تەلەفزیۆنەكاندا دیوتانە و قسەیان كردووە و پێیان وابووە ئەو پرۆژەیە بۆ دابەش كردنی عیراقە و بۆ سەربەخۆیی كوردستانە و بۆ تەئسیر كردنە لەسەر ناوچە دابڕاوەكان و ماددەی 140، ئەو حەقەیان نیە ئەوان، بۆیە ئێمە پێیان دەڵێین ئەو حەقەتان نیە و هێشتا ماددەی 140 جێ بەجێ نەكراوە ئاماژە بەو ناوچانە دەكەن، بەهەرحاڵ بۆچوونێكە كە قابیلی قبوڵ نیە و مەنتقیشی زەعیفە، بەڵام خەڵكانێك هەن ئەو بۆچوونانەیان هەیە و توانیویانە تەشجیع بن، ناتوانم بڵێم كۆمسیۆنی باڵا بڕیارەكەی سیاسیە، چونكە كۆمسیۆنی باڵا بە یاسایەك دامەزراوە و بە پێی دەستووری عیراقی سەربەخۆنە و نامەكەشیان بۆ ئێمە نووسیوە هیچ ئاماژەیان بە هیچ هۆیەكی سیاسی نەكردووە تەنها هۆی تەكنیكی نەبێت، بۆیە ناكرێت بڕیارەكەمان كە لە 7/25 بۆ ڕاپرسی كە كۆمسیۆن بڵێت ناكرێت، ئێمە ناتوانین فەرزیان لەسەر بكەین و بڵێین ئیللا دەبێت بیكەن، لە هەمان كاتیش دا لەو چەند ڕۆژە لەگەڵ سەرۆكی فراكسیۆنەكانی ناو پەرلەمان و لەگەڵ سەرۆكایەتی هەرێم و سەرۆكایەتی ئەنجومەنی وەزیران و هەموو لایەنە پەیوەندارەكانی كوردستان كە بەشدارن لە حكومەت و پەرلەمان، باسمان كردووە لەگەڵیان و ڕاوێژمان كردووە و ڕەئیەكان دوێنێ لەپەرلەمان دوو كۆبوونەوە كرا لەلایەن سەرۆكایەتی پەرلەمان و سەرۆكایەتی فراكسیۆن و لێپرسراوانی حیزب و نوێنەرانی كوتەلی سیاسی لە پەرلەمان و گەیشتینە ئەو ئەنجامەی دەبێت ئەو دانیشتنە بكەین بۆ ئەوەی بە بڕیارەكەی خۆماندا بچینەوە، ڕەئی وابوو كە ئێمە فعلەن ناتوانین بە تەنیا هەڵبژاردن و راپرسی بكەین لەلایەن خۆمانەوە، ئەوە مەسئولیەتێكی كۆمسیۆنی باڵایە و لە هەمان كات دا كۆمسیۆنی باڵا كە دەڵێت ئەو هۆكارانەی تەكنیكی هەیە لەبەردەمدا هەر ئەوان دەبێت ئەوە وەڵام بدەنەوە بۆ لابردنی هۆكاری تەكنیكی، پرسیار لەوە داهات ئایا ئێمە لە 8/11 دا ئەو راپرسیە بكەین؟ یەعنی دوو، سێ شت لە پێشمان هەبوو ئایا هەر هەمووی دوابخەین هەڵبژاردنی پەرلەمان و هەڵبژاردنی سەرۆكی هەرێم و راپرسیش بۆ 8/11 دوای بخەین؟ یان دوای نەخەین؟ یان ئەو هەڵبژاردنە

بکەین لە 7/25 دا راپرسی لەسەر ئەو دەستووره بیخەینە 8/11 زۆر لەسەر ئەو مەسەلانە باسکرا، ئەگەر تەئکیدمان هەبووایە لەبەر ڕۆشنایی گفتوگۆمان دوێنێ و پێرێ لەگەڵ کۆمسیۆنی باڵا و لەبەر ڕۆشنایی تێگەیشتنمان لەسەر ئەو وەزعەی کە هەیە، ئەگەر تەئکیدمان هەبووایە کە لە 8/11 دا، هەمووی جێ بەجێ دەکرێت و راپرسیش، ڕەنگە رەئیەکی وا هەبوبێت کە هەر هەمووی دوابخەین بۆ 8/11 بۆ ئەوەی لە ڕۆژی 8/11 دا هەمووی ئەنجام بدرێت، بەڵام وەڵامێکی تەواومان نیە و تەئکیدێکی تەواو وەربگرین لە کۆمسیۆنی باڵا کە لە 8/11 پێشنیاری خۆیانە ئەو سێ هەڵبژاردن و راپرسیەکە پێکەوە ئەنجام بدرێت، تەنانەت تەئریخی تریشمان ئیقتراح کرد، گوتیان ئێمە لە 8/15 ەوە مەشغوڵی سجلی ناخبین دەبین، راپرسیەك هەیە، شتێك هەیە لەسەر عیراقە، ڕەنگە ئەویش زەحمەت بێت، کەواتە رەئیەکە لێرەدا بەرەو ئەوە دەچوو ئێمە ناتوانین ئەو هەڵبژاردنەی پەرلەمان کە 7/25 دەست نیشان کراوە، ئەو ڕۆژە لەگەڵ هەڵبژاردنی سەرۆکی هەرێم دوابخەین بە تایبەتی کە کارێکی زۆر کراوە لەلایەن هەموو ئەو لیستانەی کە بەشداری لە هەڵبژاردن دەکەن، هەروەها کۆمسیۆنی باڵا کارەکانی خۆی ئەنجام داوە، موراقبینێکی زۆر هاتوون و گەیشتوون لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکان ئیتیحادی ئەوروپی و هی تریش لەم ڕۆژانە دەگەن بۆ چاودێری کردنی ئەو هەڵبژادنە و بۆ ئەوەی ئەو هەڵبژادنە هیچ کۆسپێکی نەیەتە پێش، هیچ موبەرراتێك نەدەین بە هیچ کەسێك، کە تەئسیر بکات لە مسداقیەتی هەڵبژاردنی پەرلەمان و سەرۆکی هەرێم، رەئیەکە بۆ ئێوە دەگەڕێتەوە، بەڵام دوێنێ وا باسکرا کە 7/25 وەکە تەبیعیە و دەڕوات، ئێمە لێرەدا تەنها لەسەر مەسەلەی ڕاپرسیەکە کۆدەبینەوەو لە 8/11 دا ئەگەر بە تەنها راپرسی بکەین، رەئیمان وایە کە خەڵکی کوردستان زەحمەتە و ئەزیەتە بۆیان و ناکۆکە! بەڕاستی ئێمە هەڵبژاردنێك بکەین لە 7/25 دا بۆ پەرلەمان و بۆ سەرۆکی هەرێم دواتر بە 17 ڕۆژ جارێکی تر بەهەمان شێوە لەو 17 ڕۆژەدا خەڵکەکە مەشغولی ئەوەی بکەین کە ڕاپرسی لەسەر دەستوور بکرێت! ئەوە ئەزیەت دانێکی خەڵکە زۆریش، یەعنی بەڕاستی ئەو قورساییە رەئیمان وایە کە نەخرێتە سەر خەڵك لەو بەینە، بە تایبەتی کە پرۆژەی دەستوور قۆناغێکی زۆری بڕیوە بەوەش کەلەلایەن ئێوەی بەڕێزەوە پەسەند کرا، تەنها ڕاپرسیەکەی ماوە، بۆیە رەئی ئەوە هاتووەتە پێش راپرسیەکە دوابخەین و داوا لە سەرۆکایەتی پەرلەمان بکەین ئەو مەسئولیەتە بخاتە سەر شانی خۆی بۆ ڕاوێژ کردن لەگەڵ حکومەت و لایەنە پەیوەندارەکان، بەزووترین کات کاری پێویست بۆ ئەنجامدانی ڕاپرسی بەشێوەیەك لەگەڵ پێوەرەکانی نێودەوڵەتی ڕێك بێت و شەفاف بێت و سەرکەوتوو بێت، ئێمە هەر دەبینە خاوەنی دەستوور، ئەو دەستوورەش خەڵك نووسیویەتی و بەو مەراحلەو قۆناغانەی کە دەیان جار ئاماژەمان پێی کرد، چەندین ساڵە لیژنەی نووسینەوەی دەستووریش لە پەرلەمانی پێشوو هەموو لایەك پێوەی خەریك بوونە و دەوڵەمەندیان کردووە و تا گەیاندوویانەتە ئەمڕۆ، بۆیە من دوو شت دەکەم، کە یەکەمیان نامەی مفەوەزیەتان بۆ دەخوێنمەوە دواتریش بۆ ئەوەی وەختی هین نەکوژین لیژنە تەکلیف کرا پرۆژەیەك پێشکەش بکەن بە ئێوە بۆ ئەوەی بڕیاری گونجاو بدەین، لەبەر ڕۆشنایی نامەی کۆمسیۆنی باڵا.

کۆمسیۆنی باڵا لە نامەیەکیان دا ژمارە (خ/9) 1340 لە 7/6 دا بۆ سەرۆکی پەرلەمانیان نووسیوە بە عەرەبیە و دەیخوێنمەوە بۆ ئەوەی غەڵەت نەکەن لە هین دا.

م/ الاستفتاء على دستور اقليم كوردستان ـ العراق

تهديكم المفوضية العليا المستقلة للانتخابات اطيب تحياتها. اشارة الى كتابكم العدد 3/4 (اربعة على ثلاثة) (902) في 2009/6/25 بشان اجراء الاستفتاء على دستور الاقليم مع انتخابات رئاسة الاقليم وبرلمان الاقليم فى 2009/7/25 نود بيان الاتى:

لقد قامت المفوضية باستنفار موظفيها وبذلت اقصى جهودها لايجاد السبل الكفيلة لغرض اجراء الاستفتاء فى الموعد المطلوب بكتابكم أعلاه وفعلا تم اعداد الاستمارات الخاصة بذالك و وضع الجدول الزمنى العملياتى وصياغة مشروع نظام الاستفتاء على الدستور الاقليم وتكليف اللجان العملياتية فى المفوضية لغرض ابداء الرأى حول مدى امكانية اجراء الاستفتاء فى الموعد المطلوب وفعلا عقدت لجنة التخطيط عمليات فى المواضيع اجتماعات عدة لهذا الغرض واطلعت على تقارير المقدمة من قبل دوائر واقسام المفوضية حيث تبين ان ادراج عملية الاستفتاء على مسودة الدستور الاقليم بالتزامن مع عملية الاقتراع لرئاسة وبرلمان اقليم ومايسبق ذلك من استعدادات والتحضيرات بحاجة الى تأجيل موعد الاقتراع العام الى يوم 2009/8/11 والاقتراع الخاص الى يوم 2009/8/9 وقد ايد الفريق الدولى للمساعدة الانتخابية يونامى وفق تقارير خبراءه الدولين ما ورد اعلاه و عليه تم مناقشة ذلك مع برلمانكم الموقر والذى ابدى عدم رغبته بتاجيل موعد الى 2009/8/11 ونتيجة لذلك عقدت المفوضية عدة اجتماعات للجان العملياتية المختصة ولمجلس المفوضين وتبين عدم امكانية المفوضية باجراء الاستفتاء مع انتخابات رئاسة برلمان الاقليم وفق الجدول الزمنى المعد لها هذا الغرض حيث ان نوعية الانتخابات والتوافق مع المعاير انتخابية الدولية وكفاءة اداء العاملين والتثقيف الانتخابى سوف لايكون بالمستوى المخطط له، مما يؤثر على نزاهة ومصداقية اجراءات المفوضية. ان المفوضية اذ تقدر جميع الجهود التى بذلت بمساعدتها من جميع سلطات الاقليم فانها فى الوقت ذاته تتعهد مواصلة مشوارها بشفافية والنزاهة لغرض اتمام عملية انتخاب رئاسة وبرلمان الاقليم فى موعدهم محدد فى 2009/7/25 وفق المعايير الدولية.

ئەمە دەقی نامەی کۆمسیۆنی باڵایە، دیقەتی ئەوەش بدەن ئەخیرەکەی هەر تەئکید لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە هەڵبژاردنی 7/25 لە وەختی خۆیدا بکرێت، بۆیە داوا لە لیژنەی یاسایی دەکەم بێن ئەو پرۆژەیەی کە ئامادەیان کردووە بۆ ئەوەی بیخوێننەوە و دواتر ماوەیەك دادەنیشین و چارەگە سەعاتێك دواتر دێین گفتوگۆی لەسەر دەکەین و بڕیاری لەسەر دەدەین، کاك عونی فەرموو بیخوێنەوە.

بەڕێز عونی کمال سعید بزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بۆ سەرۆكايەتی پەرلەمانی كوردستان ـ عيراق

بابەت/ پرۆژەی ياسايی

سڵاو ڕێزمان

ئێمـەی ئەنـدامانی پەرلـەمانی كوردسـتان هاوپێچمان گەڵاڵـە كـردووە بـەناوی پـرۆژە ياسـای دووەم هـەموار كردنـی ياسـای پەسـەند كردنـی دەسـتووری هـەرێمی كوردسـتان ـ عـيراق ژمـارە 16 ی سـاڵی 2008 ی هەموار كراو، تكايە بخرێتە بەرنامەی كاری كۆبوونـەوەی داهـاتووی پەرلـەمان لەگـەڵ ڕێزمانـدا، ئەو ئەندامە بەڕێزانەی كە واژوويان كردووە لەسەر پرۆژەكە:

1. شێروان حيدری.
2. عونی بزاز.
3. طارق جامباز.
4. رشاد احمد ابراهيم.
5 ـ دلێر اسماعيل حقی.
6. طلعت خضر.
7. محمد صالح اسماعيل.
8 ـ سەردار هركی.
9. شكری نێروەيی.
10 ـ احسان ئامێدی.
11. قادر سعيد خضر.

دەقی پرۆژەكە بە زمانی عەرەبی.

مشروع قانون التعديل الثاني لقانون اقرار دستور اقليم كوردستان ـ العراق

المرقم 16 لسنة 2008 المعدل

المادة (1): تلغى الفقرة (ثانياً) من المادة السادسة المعدلة من القانون ويحل محلها مايلي:

ثانياً: يتم تحديد موعد مناسب للاستفتاء العام على مشروع دستور اقليم كوردستان ـ العراق بالتنسيق بين رئاسة برلمان إقليم كوردستان ـ العراق وحكومة الاقليم والجهات ذات العلاقة.

المادة (2): على مجلس الوزراء والجهات ذات العلاقة تنفيذ احكام هذا القانون.

المادة (3): لايعمل باى نص قانونى او قرار يتعارض مع احكام هذا القانون.

المادة (4): ينفذ هذا القانون إعتباراً من تاريخ اصداره وينشر في الجريدة الرسمية (وقائع كوردستان).

الاسباب الموجبة

بالنظر لاعتذار المفوضية العليا المستقلة للانتخابات في العراق حسب كتابها المرقم (خ/1340/9) في 2009/7/6 عن اجراء الاستفتاء العام على دستور اقليم كوردستان في 2009/7/25 لاسباب فنية تحول دون إجراء العملية المذكوره في الموعد المحدد لعدم إمكانية توفير مستلزماتها ضمن المدة المحددة في جدول عمليات التنفيذ بالشكل الذي يضمن الالتزام بالضوابط الدولية المعمول والمعترف بها عليه فقد شرع هذا القانون.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك خليل فەرموو.

بەڕێز خليل ابراهيم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پرۆژەی یاسای دووەم هەموار کردنی یاسای پەسند کردنی دەستووری هەرێمی کوردستان ژمارە (16)ی ساڵی 2008 هەموار کراو

ماددەی (1): بڕگەی (دووەمی) ماددەی شەشەمی هەموار کراوی یاساکە پووچەڵ دەکرێ و بەم جۆرە دەخوێندرێتەوە:

دووەم/ کاتێکی گونجاو بۆ راپرسی گشتی دیار دەکرێت بۆ پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان بە هەماهەنگی لەگەڵ سەرۆکایەتی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان – عێراق و حکومەتی هەرێم و لایەنە پەیوەندیدارەکان.

ماددەی (2): پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێ بەجێ بکەن.

ماددەی (3): کار بە هیچ دەقێکی یاسایی یان بڕیارێك ناکرێت ئەگەر ناکۆك بێت لەگەڵ ئەم یاسایە.

ماددەی (4): ئەم یاسایە لە رۆژی دەرچوونیەوە جێ بەجێ دەکرێت و لە رۆژنامەی فەرمی (وەقائعی کوردستان) بڵاو دەکرێتەوە.

هۆیەکانی دەرکردنی ئەم یاسایە

لەبەر ئەوەی کۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەکان لە عێراق پۆزشتی هێناوەتەوە بە نووسراویان ژمارە (خ/1340/9) لە (2009/7/6) کە ناتوانێ لە 2009/7/25 راپرسی گشتی ئەنجام بدات لەسەر پرۆژە دەستووری هەرێمی کوردستان – عێراق، چونکە پێیان ناکرێ پێداویستیەکان لەکاتی دیارکراو و بەگوێرەی رێککاریە نێو نەتەوەییە کارپێکراوان فەراهەم بکات، بۆیە ئەم یاسایە داندرا.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، دیارە ئەو پرۆژەیە پێویست بە گفتوگۆ دەکات، داوا لە ئێوە دەکەم پێش ئەوەی پشوویەك وەربگرین ئەگەر ئەو برادەرانەی کە دەیانەوێت قسە بکەن لەسەر ئەو قسانەی کە من عەرزم کردن، نەك لەسەر پرۆژەکە، بەڵام ڕەچاوی شتێك بکەن بۆ ئەوەی هین بکەین و واقعیەت و مەوزوعیەت لە تێگەیشتنمان لەو مەوزوعە، لەبەرئەوەی مەوزوعی کۆمسیۆنی باڵا مەسئولیەتە لەوەدا ناکرێت هەموو بابەتەکان بخەینە سەر ئەوان، ئەوان هۆکارێکی تەکنیکیان هێناوە و ئێمەش ڕێز لە بۆچوونیان دەگرین و هۆکارەکەشیان تا حەدێك دەتوانین تێی بگەین، لەبەرئەوەی باسی ئەوە دەکات ماوەکە کەمە و پێویست بە تەدریب دەکات بۆ مفەوەزیە و موزەفی خۆی و ئەوانە، بۆیە من داواتان لێ دەکەم نەخرێتە سەر مفەوەزیە و ئەوانە، مفەوەزیە کاری تەکنیکی دەکات ڕوونیان کردووەتەوە کە لەبەرئەو کارانە ناتوانین لەو ڕۆژەدا راپرسیەکە جێ بەجێ بکەین، کەسێك قسەی هەیە لەسەر ئەو قسانەی کە من عەرزم کردن، نیو سەعاتێك قسە دەکەین پشوویەك وەردەگرین بۆ ئەوەی بێینەوە پرۆژەی یاسایەکە موناقەشەی بکەین و بڕیاری لەسەر بدەین، تا ئەوە موناقەشە دەکەن نوسخەیەك لە پرۆژەکەش دەگاتە دەستتان، وا ڕێك کەوت بووین کە لە هەر فراکسیۆنێك یەکێك قسە بکات، کاك بارزان فەرموو، بەڵام پێش ئەوەی قسە بکەی داوای لێ بوردن دەکەم بەخێرهاتنی میوانە بەڕێزەکانم نەکرد کە لێرە لەگەڵمان حازرن کە هەندێکیان لە بابلەوە هاتوون و لە مەحاویلەوە هاتوون بەخێر بێن، مەجلسی مەحاویلن لەگەڵ هەموو بەڕێزەکانی راگەیاندن، زۆر بەخێربێن سەرچاوان، فەرموو.

بەڕێز بارزان محمد قادر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من پێم وایە ئەسبابی نەتوانینی مفەوەزیەی عولیا عیلاقەی عیلاقەی شەکلی و عیلاقەی بە ئەسبابی تەکنیکی و نەتوانینی ئامادەکاریەوە بێت، من پێم وایە لە ئەسڵا من ناتوانم بڵێم مفەوەزیەی عولیا قەرارێکی سیاسیە، بەڵام لەژێر تەئسیراتی قەراری سیاسی دایە، من پێم مەسەلەی دەستووری هەرێمی کوردستان کە شەرعیەتی هەبووە بە پێی دەستووری عیراق کە ئێمە هەمان بێت، بۆمان ناکرێت ئەگەر مەلەفی قەزایەی و مەسەلەی کولی ئێمە لە عیراق هەموو جار وەکو یەکە، من پێم وایە بەشێکی پەیوەندی بە وەسیقەی ئیسلاحی سیاسیە، لە عیراق هەیە، بەشێکی لەسەر موساڵەحەی وەتەنیەوە هەیە، بەشێکی لەسەر تەئسیراتی دەرەوە و ئەمریکا و لایەنی ترەوە هەیە، من پێم هیچ وا نابینم ئەسبابی تەکنیکی بێت، ئەسبابی تەکنیکی بۆ لای ئێمە تەبع کردنی وەرەقەیەکە و مورەبەعێکیشی بۆ زیاد دەکرێت لەسەر قائیمەی دەنگدانەکە دەڕوات و بە تەبیعی و ئاساییە، من پێم وایە ئەمە ئەسبابی سیاسی هەیە، عیلاقەی بە وەزعی عیراقەوە هەیە، ئەگەر واش بڕوات، ئەوا میللەتی ئێمە هیچ بەدیلێکی بۆ بدۆزرێتەوە موقابیلێك بێنن، لە هیچ کاتێك لە وڵاتی ئێمە نە پێشکەوتن دروست دەبێت و نە ئێمە دەتوانین حقوقی خۆمان لە دەستووری عێراقدا تەسبیت بکەین، ئەوە دەبێتە مایەی سەرئێشەیەکی دوورودرێژ و زۆر شت لەدەست دەدەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، کاك جمال قاسم فەرموو.

بەڕێز جمال محمد قاسم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بە حەقیقەت من شەخصی خۆم تێبینیم زۆرە، بەڵام موحاوەلە دەکەم زۆر کورتی بکەمەوە، بەتایبەتی لە خوێندنەوەی پرۆژەی داهاتوو کە بۆ ئەم مەبەستە دیاریکراوە لەلایەن لیژنەی یاساییەوە، بە قەناعەتی من ئەگەر پرۆژەکەمان دیراسەت کردو پیادەمان کرد، تەحدیدی کات نەکەین، چونکە گرانە کە ئێمە بتوانین تەحدیدی کات بکەین، نەك نەتوانین لەو کاتەدا جێبەجێی بکەین.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

عەفوم دەکەی کاك جمال، ئێمە موناقەشەی پرۆژەکە دوایی دەیکەین، ئێمە ئێستا قسەی عام دەکەین لەسەر مەسەلەکە، بەڵام بۆ ماددەکان دواتر پاشی پشووی چارەگێك، ئینجا دێینەوە موناقەشەی دەکەین، ببوورە.

بەڕێز جمال محمد قاسم:

ئەگەر وابێت من تەئجیلی دەکەم بۆ دوای ئەو پشووە، سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك جمال یوسف فەرموو.

بەڕێز جمال یوسف بۆتانی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە دەستوور ناسنامەی میللەتێك و وڵاتێکە و پێی دەڵێن دایکی یاساکان، ئەم پرۆژەیە پرۆژەی دەستوور تابڵیی کارێکی گرنگە، لەبەر ئەوە تەنزیم کردنی پەیوەندیەکانی ئیقلیم لەگەڵ نیزامی ئیتیحادی عێراقی بەهێز دەکات و تەنزیمی دەکات، ڕێکخستنەکانی پەیوەندیەکانی خۆمان تەنزیم دەکات، من پێم وایە ئەو دەستوورە سیفەتێکی هەیە کە دەستوورێکی مەرینە، قابیلی گۆڕانە و قابیلی تەعدیلە، ئەو زەوبەعەی لەسەر دەستوور دروست دەکرێت لە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستاندا نییە، ئەوەی ناحەزی خەڵکی کوردستانە، دژی دەستووری کوردستان رادەوەستێ ئەمڕۆ لە عێراق، لە هەندێ وڵاتانی تریش دژایەتی ئەم دەستوورە دەکەن، دیارە هەموومان ئاگادارین کە کۆمۆسیۆن قودرەتی نییە لە رووی فەنییەوە کە ئەم کارە ئەنجام بدات، ئێمەش ئەو کاتە کە دەڵێن تەحدیدی مەوعدێکی موناسب دەکرێت، پێمان باشە مەوعیدێکی موناسب هەبێت، هەم بۆ کۆمۆسیۆنی باڵا و لەلایەکی ترەوە هەم بۆ خەڵکی کوردستان، سەدان، هەزاران نوسخە چاپ دەکرێت لەبەردەستی خەڵکی کوردستان بێت، بەڕوونی و ئاشکرا و شەفافیەتەوە، ماددەکانی ئەم دەستوورە بخوێنن و هیچ غموزێك نەمێنێ لەسەر دەستوور، خەڵکی کوردستان دڵنیا بێت کە فعلەن دەستوورێکە لە مەصلحەتی ئەو دایەو بۆ دوارۆژی ئەو میللەتە و ئەو وڵاتە دانراوە ئەو دەستوورە، دیارە باسی ئەوە دەکرێت هیوادارم فاکتەری سیاسی ئەوە نەبێت کە تەئسیر لەم پرۆژەیە بکات، چونکە پرۆژەیەکە چۆن ئەمڕۆ هەڵبژاردنی پەرلەمان دەکرێت و هەڵبژاردنی سەرۆك هەرێم، ئەمەش یەکێکە لە پرۆژە گرنگەکان کە چەندین ساڵە کاری لەسەر دەکرێت، خەڵکی کوردستان چاوەڕێیە ئەم دەستوورە دەربکرێت، ئێمەش وەکو هەرێمێکی فیدرالی ئیستیفادەی لێبکرێت، وەك باسم کرد کە قابیلی هەر گۆڕانێکە خەڵکی کوردستان بە روونی و ئاشکرایی بیبینێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس کاك جمال، کاك محمد فرەج فەرموو.

بەڕێز محمد فرج احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

منیش هاوڕام لەگەڵ ئەوەی زەروورەتی دەستوور لەوەدایە کە هاووڵاتی خۆیان ئاشنای بن، بەوەی کە ئێمە و دەسەڵات هەردووکمان مەرجەعیەتمان دەبێتە دەستوور، بەڵام کە دەستوور نەبوو مەرجەعیەتی ئێمە دەبێتە دەسەڵات، دەسەڵاتیش هەمیشە لەبەرژەوەندی خۆی یاساکان دادەنێت، کەوابوو زەروورەتی دەستوور لێرەدا هەیە، پەیوەندی هاووڵاتی و دەسەڵاتی ڕێك دەخات، جگە لەوەی کە ئەو جێگایە ئەگەر هەرێمە و ئەگەر دەوڵەتە لەگەڵ دەوروبەری خۆیدا لەسەر ئەساسی ئەم دەستوورە مامەڵە لەگەڵ دەوڵەت دەکات، دەرەوەش لەسەر ئەساسی ئەم دەستوورە مامەڵە لەگەڵ ئێمە دەکات، کەوا بوو ئەمە دەسکەوتێکی زۆر گەورەیە، سیادە و سەروەری ئەم هەرێمە وئەو دەسەڵاتە ئەپارێزێ، دەبوو ئێمە وەك پەرلەمانی کوردستان یان وەکو سەرکردایەتی سیاسی لە هەرێمی کوردستاندا لە تەوقیتەکە قسەمان لەسەربێت، مەفروز وایە هەڵبژاردنی کات بۆ دیراسەکردنی دەستوور، کەش و هەوایەکی ئارام بێت، دوور لە هەموو ئاڵۆزیەك و گرژیەك، یان موزایەداتێکی سیاسی، بەڵام پێم وابوو ئەو کاتەی ئێمە دیاریمان کردبوو، ئەوە دیار نەبوو، خاڵێکی تر کە بەراستی دوایی من ئەمەم بۆ دەرکەوت، لە قسەی کۆمۆسیۆن و ئەو برادەرانەی کە لە کۆمۆسیۆن هاتبوون، ئەڵێن ئێمە هەموو پرۆژەیەك ئەدرێتە ئێمە ئەبێت شەست ڕۆژ پێش ئەوە دوو شتی لەگەڵدا بێت، یەکەم بڕیارێك یان قەرارێك لەگەڵ ئیمکانیەتە، ئەوەی ئێمە لە 6/25 بۆ 7/25 مانگێکە، یانی دەبوو ئێمە مونتەبیە بین لەمە، کە ئەم کاتە لەگەڵ ئەصڵی ئیشەکەی ئەوان ناگونجێ، یانی ئەوان دەتوانن فعلەن ئەو ئیشەی ئێمە بکەن، جگە لەوەی کە جەنابت لەگەڵیان لەسەدا سەد فشارێك هەیە لەسەری، کە ئەوانیش نەفەرن و یازدە کەسن و هەریەکەیان سەر بەلایەنێکن، تەواوی لایەنەکان لە عێراقدا کە هاوپەیمانی لەگەڵ هاوپەیمانی کوردستان هەیە، هەموویان ڕاستەوخۆ قسەیان لەسەر ئەم دەستوورە کردووە، تێبینی خۆیان داوە بە نەرێ، ئەو لایەنانەش لە کۆمۆسیۆندا سەر بەوانەن، کەوابوو شتێکی زۆر سروشتیە ئەوانە لە ژێر کاریگەری سیاسی ئەمەیان بۆ دروست ببێت، یانی لامان شتێکی سەیر نەبێت، بەڵام بەراستی دەبوو ئێمە کاتێك دیاری بکەین دوور بێت لەم مەسەلەیە، ئێمە لەناوخۆمان دەستمان بە هەڵبژاردن کردووە، هەڵبژاردن خۆی ئاڵۆزە، هەر بۆخۆی کێشە و گرفت دروست دەکات، بۆ خۆی موزایەدات دروست دەکات، ئەتوانن بڵێن ئەو هینە ناهێنێ، ئەگینا هەموو موتەفیقین لەسەر ئەوە ناوەڕۆکی ئەم دەستوورە بە شێوەیەکی گشتی، لەبەرژەوەندی هەرێمە و لەبەرژەوەندی هاووڵاتیە، لە هەرێمی کوردستاندا مولاحەزەیەکی زۆر هەیە، لەبەر ئەوە من داوا دەکەم کە ئەمە چارەسەرێکی سیاسی بۆ بدۆزینەوە، ئەم شێوازە بە ئاڵۆزی بمێنێتەوە، بۆ نموونە ئەکرێت بە کۆنفراسێکی لەسەر ئاستی عێراق و دەوروبەریشدا، خەڵکانێکی پسپۆری نێو دەوڵەتیش بانگ بکەین، هەروەکو بۆ نەوت بانگمان کرد با بۆ دەستووریش بانگیان بکەین، کە ئەو خەڵکە قسە لەسەر ئەو دەستوورە دەکەن دەڵێن نابێت، لەکوێدا نابێت، هەندێك پێیان وایە ئێمە تەجاوزمان کردووە لە سنووری خۆمان، لەچیدا تەجاوزمان کردووە، لەرووی دەستووریەوە وەکو بڵێی ستاندەرێکی نێو دەوڵەتیەوە ئێمە تەجاوزەکانمان کامەیە؟ ئەگەر لەناوخۆدا بەعزێ

تەجاوزاتمان هەیە، پێمان وایە لەسەر هەندێ شت زیاد رۆیشتووین، ئەکرێت قسە لەسەر ئەوانە بکەین، بەڵام ئایا لەرووی دەرەوە ئەو تەجاوزاتانە چیە کە ئێمە کردوومانە؟ سوپاستان دەکەم.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس مامۆستا، وەڵڵا من دوو روونکردنەوەم هەیە لەسەر قسەی جەنابت، یەکەم لەمەوزوعی شەست رۆژەکە، پێشتر دەمانزانی ئەو شەست رۆژە و قسەشمان لەگەڵ کردبوون، ئەو شەست رۆژە دەڵێن هەر راپرسیەك و هەر هەڵبژاردنێك دەبێت دوو مانگ پێشتر قسەی لەسەر بکرێت، بەڵام لە کۆمۆسیۆن تێگەیشتووین کە ئەو کارانەی لەو شەست رۆژەدا دەکرێت ئۆتۆماتیکیەن لەبەر ئەوەی کار دەکرێت بۆ هەڵبژاردنی پەرلەمان، کار دەکرێت بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکی هەرێم، ئەو کارانە زۆری کراوە، تەنیا هەندێ شتی تری فەنی ماوە لە چاپ کردنی ئیستیمارات و لەدابین کردنی سەندووقی دەنگدان، لەتەدریب کردنی موزەفین، پێیان وابوو کە لەو مانگەدا دەکرێت، بۆیە ئێمە قەرارەکەمان لەبەر رۆشنایی لەگەڵ ئەوان موافیق بووین لەوە، یانی مەوزووعی شەست رۆژەکەیان وت، بەڵام موافیق بوون کە لەو مانگەیەدا دەکرێت، ئەوا تێگەیشتبوون، دوو مەسەلەی دەستوور، ناکرێت ئێمە هیچ لە دونیادا نەبووە جیهەتێك ئیعتیراز بگرن لەسەر دەستوور، ئیعتیراز هەیە بگەڕێینەوە و پەشیمان ببینەوە، تەنیا کەس دەتوانێ غەیری گەلی کوردستان لە راپرسیدا رەئیی خۆیان دەدەن، لەهەموو دونیا دوو رێگە هەیە بۆ نووسینەوەی دەستوور، یان جەمعیەیەکی وەتەنی دادەنرێت (جەمعیەی نووسینەوەی دەستوور)، خەڵك دەنگی بۆ دەدات، متمانە دەدات بە خەڵکانێکی پسپۆر، دەستووری یاسا ناس پێیان دەڵێت دەستوورێك بنووسن، چونکە ئەو دەستوورە زۆری ئیشەکانی یاساییە، زۆر ئیشەکانی ئەوەیە کە دەبێت بزانی تۆ کە ئەو حەقەت هەیە بە خۆت بدەی؟ ئەو یاسایانەت هەیە لەبەر رۆشنایی تێگەیشتنی دەستوورە، ئەوەیەك، دواتر ئەو لیژنەیە پرۆژەکە ئیعلان دەکات بۆ رای گشتی، مولاحەزات وەردەگری، جارێکی تر ئامادەی دەکاتەوە و دەیداتە راپرسی، یانی نایگەڕێنتەوە لەپەرلەمان موناقەشەی بکرێت، یان بەو رێیەی کە لە عێراقدا بەڕێوە چوو، ئێمە هەمان رێگەمان گرتووە، لیژنەیەك هەبوو، پرۆژەیەك هەبوو، ئێمە هاتووین لێرە لیژنەیەکمان راسپاردووە کە ئەو پرۆژەیە لە پەرلەمانی پێشوودا بۆمان هاتووە، و بەدوایداپچینەوەو عیلاجی بکەین، نەدەکرا بێی لێرە خەڵکانێکی (مع احترامی) بۆ هەمووان و بەخۆشمەوە کە ئێمە شارەزانین لە دەستوورو لەیاسادا کە بێین ماددە بە ماددە موناقەشەی بکەین و بیخەینە بەردەم ئەوەی زۆرینەی رەئیان وایە لەسەر ئەو ماددەیە کارێکی پسپۆریە، بەڵام ئێستاکە پرۆژەکە ئەگەر گەلی کوردستان دەنگی بۆ دا تەنیا تەرەف دەتوانێ ئیعتیرازی لەسەر بگرێت و رای لەسەر بدات، مەحکەمەی دەستووریە، ئەگەر نا حزب و لایەن لەبەر بۆچوونی ئایدیلۆجی خۆی یان فیکری یان تێگەیشتنی حەقی خۆیەتی رەئیی لەسەر بدات، بەڵام لەناحیەی یاسایی، تەنیا مەحکەمەی دەستوور دەتوانێ بڵێ ئەوە خیلافی دەستووری عێراقە، ناکرێت کە بکرێت، ئەگەر نا لێرە هەمووتان دانیشتوون، هەموو حزبەکان مومکینە رەخنەتان هەبێت و بۆچوونیان هەبێت

لەسەر ماددەیەکی تر، بەڵام ئەمە ماددەیەکە بۆ هەموو خەڵکی کوردستان و بۆ هەموو پێکهاتەکانیشە، فەرموو کاك محمد.

بەڕێز محمد فرج احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

یانی ئەو برادەرانەی کۆمۆسیۆن سێ شتیان وت، وتیان کە ئەمەی پێویستە بۆ دەستوور بیکەین، هیچ ئەوانەی هەڵبژاردن ئەوەی تەعویز ناکات، ئێمە یەکەم ئەبێت تەدریباتێکی خەڵکی بکەین لەسەر ئەوە، دوو، سێ ئیجرائاتمان هەیە، ئەم سێ ئیجرائاتە بۆ هەڵبژاردن بیکەین دەبێت بۆ دەستووریش بیکەین، جگە لە تەبع کردنی ئەو مەوادانەی کە هەیە، سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك بەڵێن فەرموو.

بەڕێز حمد عبدالله محمود(بەڵێن):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە ئێمە دەبێت لێرە بەراشکاوی بە خەڵکی کوردستان رابگەیەنین کە ئەو کۆسپ و تەگەرانەی دەخرێتە بەردەم راپرسی بۆ دەستووری هەرێمی کوردستان، زیاتر فشاری سیاسین، ئەو دەستوورەی کە نووسراوەتەوە لە هەرێمی کوردستان، بەراستی ئەوان دەیانتوانی، وەکو جەنابت باست کرد، مەحکەمەی دەستووری دەیتوانی، ئەگەر لە شوێنێك تەعاروز دەکات لەگەڵ دەستووری هەمیشەیی عێراق، دەیانتوانی ئەوان قسە بکەن، بەڵام لە چەند رۆژی رابردوو هەموومان ئاگادارین ئەو لێدوانانەی کە دەدرا هەمووی دژی ئەوەن کە هەرێمی کوردستان دەستووری هەبێت، یانی ئەوان دژی ئەوەن هەرێمی کوردستان دەستووری هەبێت کە ئەو حەقە لە دەستووری هەمیشەیی عێراق دراوە بە خەڵکی کوردستان کە دەستووری خۆی هەبێت، بەداخەوە ئێستا کۆمۆسیۆنی باڵای هەڵبژاردنیش کە ئەو نامەی ناردووە کۆمەڵێك مەسائیلی تەکنیکی هێناوەتە پێش، کە من پێم وایە فشارەکان سیاسین، لەسەر کۆسپ دێڵنەوە ئەو دەستوورە، لەبەشی دووەمیش کە کۆمۆسیۆن دەیانەوێ بەراستی تۆپەکە بخەنە ساحەی ئێمە، کە ئەوان رازین لە 11ی مانگ بیکەن، کە دوایی کە هاتینە سەر موناقەشەی من رەئیی خۆم لەسەر ئەوەش دەدەم، بۆیە دەبێت بەراستی خەڵکی کوردستان وشیار بن لەو مەسەلەیە و ئاگاداربن کە دەستوور، ئێمە خۆمان وەکو حزبی زەحمەتکێشان مومکینە تەحەفوزیشمان هەبێت لەسەر دەستوورەکە و موزەکەرەشمان داوەتە سەرۆکایەتی پەرلەمان، بەڵام هەرگیز رێگر نابین لەبەردەم دەستوور، رای خۆشمان بەراشکاویی راگەیاندووە لەسەر دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان، و زۆر گرنگە مافەکی دەستووری خۆمانە کە دەبێت هەرێمی کوردستان

دەستووری هەبێت، لە درێژایی مێژوو ئێمە دەستوورمان نەبووە، یەکەم جارە لە هەرێمی کوردستان دەستوور ئامادە بکرێت و بخرێتە دەنگدان و خەڵك رای خۆی لەسەر بدات، سەرەڕای ئەوەی کە ئێمە تەحەفوزیشمان هەبێت، بەڵام دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان زۆر گرنگە و خەڵکی کوردستان دەبێت وشیار بن بەرامبەر ئەو پلان و نەخشانەی کە لەسەرمان هەیە، دەیانەوێ کۆسپ و تەگەرەمان بخەنە پێش بۆ ئەوەی دەستوورمان نەبێت، کە کوردستان دەستووری نەبێت، نەك ئەوەی کە دەستوورەکە تەعاروز دەکات لەگەڵ دەستووری عێراق، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس کاك شێخ ادهم.

بەڕێز شێخ ادهم بارزانی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لدەسپێکیدا ئەز دەمەوێ ئیشارە بە چەند خاڵێك بکەم، ئەز وەکی کوردەك و لە زۆر راگەیاندن و چاڤپێکەڤتنا ژ من دیارکری، ئەز ڤە چەند ساڵە من دژی وە بوویمە کە کوردستان بێ دەستوور بێت، دەبێت چەند ساڵ پێش نوکە دەبی پەرلەمانی دەستورە کوردستانێ بریار لەسەر دابا ئیخستبا ئیستیفتائێ.ماددەی (140) دەستورا عیراقیشدا دیسا ئەز دبیژی ڤێ چەند دەبێ مە کە مرۆڤ لەسەر مالا خۆ، لەسەر دلێ خۆ، لەسەر خاکا خۆ، ئیستیفتائەك بکا، یان ئەم مالا خۆ بخیتە ریفراندۆمێکێ، بەلێ ئەڤ شتە بووین و قەومێن و کەفتنا دەستووری عێراقێ، لسەر کەرکوکێ ریفراندۆم نەلازم، ئیستیفتا نەلازم، کەرکووك خاکا کوردیە و خاکا کوردستانێیە، یا وا پێکهاتیا دشیت کوردستانیێ دڤێ شارەیدا دەژیێن و هەر وەقت جێ دهێشتین، ئەڤرۆش لەسەر مەسەلا دەستورێ، دەبێ پەرلەمانێ ماوەیەکی کورت پێش نووکە بڕیار لەسەردا، موصادەقە لەسەربدا، بکەویتە ئیستفتائەکا گشتی داو میللەت دەنگی لەسەر بدا، ئەز بێژم بڕیارا پەرلەمانا مە سەرکەفتنا ئیرادەی میللەتی کوردە، ئیرادا میللەتی کورد و بڕیاردان لەسەر دەستوورێ زاڵ بوو لەسەر ئیرادا ناحەزێت میللەتی کورد، لەسەر ئیرادە کەسێك وەکی نەجێفی و قەدەوریدا، یانی حەفت رەنگی ئاڤاشتا کوردستانێدا ئیرادای گەلی کورد لەڤێ بڕیاردان و یا ئەڤێ ئیرادا وان نەوعا کەسا، ڤان ناحەزێ میللەتی کوردستانێ، ڤە ئیرادا سەرکەوت و سەرکەوتن بەدەست دێنن، ئەز لێرە بەرێ ئاخافتنا خۆ لە کۆمۆسیۆنا بالایە هەڵبژاردنا دگۆڕم بۆ ناحەزێت میللەتی کورد، چونکی بەهانا کۆمۆسیۆنی گرتی، دبێژی هەندەك هۆیە تەکنیکینە، مادام هۆیەك تەکنیکینە و مەسائیلێت فەنینە، ئەگەر سیارەکی بەنزینا وێ خەلاس بێت، حەرەکە ناکات، ئەڤەش ڤەهۆیە تەکنیکی، باوەر بکەن ئەم دبێ وەخت وەربگرین وی تەئیدا رەئیی براکان و هەندەك هۆیا سیاسیش لگەل پشت وێ هەی، بەلێ ئەمیش دبێژین هەندەك هۆیا تەکنیکیا و سەرۆکایەتیا هەرێمی کوردستانێ، پەرلەمان و سەرۆکایەتیا ئەنجومەنا وەزیران، دشێیت ئەڤ بڕیارا ئەگەر هاتوو لە پەرلەمانا دەرچوو، کاتەکی دیارکری کە ئیستیفتائێ لەسەر پەرلەمان، لەسەر دەستوورا

کوردستانێ بێتە کرن، بەلێ لێرەدا بەرێ ئاخافتنا خۆ دەدەمە ئەوان ناحەزێت میللەتی کوردستانێ، ئەڤان کەسێت کو ئەوان سەرکەوتنێت ئەڤرۆ لە کوردستانێ دەست کەویت، لەپەرلەمان دانانا کوردستانێ، لە حکومەت دانانا کوردستانێ، لەسەرۆکایەتیا هەرێمی کوردستانێ، لە ئاڤەدانکردنا کوردستنانێ، لڤێ ئازادیا کوردستانێی کە ئەڤرۆ لە کوردستانێی هەی، گەلەکا دوژمنان چاڤا ڤە دەسکەوتێ مە هەی، کە ئەڤرۆ میللەتی کورد ئەو پێشکەفتنا بەدەست هێنای، چاڤیا پێ هەلنایەت، هەندە دبێژمە ئەوان کەسا دوێنێ نەکسا سالا 1975 ی لەسەر سەرێ میللەتی کورد هاتە کرنێ، دەیەها، هەزارەها خەلکی کورد ئاوارا بوو، ئەوەندە سالا تەحەمولا ئاوارەیی کرد، شۆرشا کورد جارەکا دی دەست پێکر و بەهێزتر بوو، و لەنەتیجەیێ شۆرشا کوردی و بە هەزارەها شەهید و قوربانی دای، مە کیمیا بارانی دی بە چاڤێ خۆ، لە چەند دەقیقەیەکدا لە هەلەبجەدا بە هەزارەها شەهید بوون و بەهەزارەها بریندار بوون، لە ئەنفالادا سەدو هەشتێ هەزار ئەنفال بووی، هەشت هەزار نەفەر بارزانی ئەنفال بووی، پێنج هەزار کوردی فەیلی ئەنفال بووی، نزیکی پێنج هەزار گوندی مە هاتە وێران کرن، ئەڤا شتەکا هەمووی دژی مە هاتە کرن، دنیایا ئازادە ئەڤرۆ، دنیایا دیموکراسیا ئەڤرۆ، چ ئەوروپا بێت، چ ئەمریکا بێت و چ دەولەتێکی تر بێت، ئیدیعایە مافی مرۆڤ دەکەن و ئازادیا و دیموکراسیا دکەن، ڤێ رۆژێ هەمیا صەدام حوسێن و حوکمەتا ویا عەسکەری ڤان دەبێ و چاوا کورد دەکوشتی، ئایا دەنگەك هات کە مافی مرۆڤیا، ئەڤرۆ پاش ئەوهەندە سالا قوربانی دان و کورد قوربانی دای، ڤە نیمچە ئازادی، ئەز نالێم ئەڤە ئازادی، نیمچە ئازادیا ئەز ئێمە ئەڤرۆ دی پشکیا باشورێ کوردستانێیدا بەدەست هێنان، بەرەوا بۆ ڤێ میللەتێ هێنانە دی، ئەز وەصا دبێژم هەتا کوردستان، مەسئەلا کوردی بەشکلەکی گشتی چارەسەر نەبی، نە دەولەتی مەرکەزی عێراقیدا، نەدەولەتی دەوروبەرێ مە، نەدەولەتی دونیایەش، ئەوروپا و دنیایا دشیا ئازادیا، دەبێ لە هێڤیا وی چەند بێ کە ئاسایش و ئەمن و ئیستیقرار لە هیچ جێگەکی جیهانێ بەرقەرار نەبێ، هەتا کەی شاراوەیە میللەتی کورد چارەسەر نەبی، لەگەل رێز و سوپاسمدا.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، مام خورشید فەرموو.

بەڕێز خورشید سلیم شێرە:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

جەنابت تەوزیحێکت دا بەنیسبەت موبەریراتی کۆمۆسیۆنی بالا، من لەگەل ئەوە نیم، کۆمۆسیۆن لەژێر فشاری سیاسیدایە، وەکو برادەرانیش باسیان کرد، ئەندامانی کۆمۆسیۆنی بالا هەریەك لە حزبێکە و لەژێر تەئسیری خەیاراتی حزبەکەیە، هەتا ئەو خوشکەی کە ئیشراف لەسەر پرۆژەی هەلبژاردنی هەرێمی کوردستان دەکات لە حزبی مالیکیە، من گلەیی لە کۆمۆسیۆنیش ناکەم، ئەویش رەئیی خۆیەتی و ئەمری پێکرایە و یان رەئیی ئەندامەکانیەتی، ئیستیقلالیەتێکی وای نییە کە ئێمە تەصور بکەین کۆمۆسیۆنی بالا

موستەقیلە، من لەگەڵ ئەوە نیم کە کۆمۆسیۆن موستەقیل بێت، جەنابی سەرۆك من رەئیەکم هەیە، حەز دەکەم بە راشکاوانە بڵێم و رەئیی شەخصی خۆشمە، لەگەڵ هەموو رێز و تەقدیرم کە یەکێکم لە پێشمەرگە هەرەکۆنەکان، داوا لەسەرکردایەتی کورد دەکەم، ئەو هەلومەرجەی کوردستان کە ئێستا بۆ ئێمە دروست بووە، دەبێ بزانین و هەمووشمان دەزانین، قیادەش دەزانن و جەنابیشتان لە ئێمە باشتر دەزانن، لەگەڵی بووینە و لەگەڵی ژیاوین، چ زروفێك چ ئەسبابێك دروستی کردووە، کێ دروستی کردووە، چۆن دروست بووە، ئێمە لە چ قۆناغێك دەژین؟ ماددەی (140) لە دەستووری عێراقدا لە 80٪ لە بۆ میللەت دەست دەدات، ئێستا 180 موشکیلەمان بۆ دروست بووە، دەسەڵاتیشمان نییە فەرزی بکەین، بۆ دەسەڵاتمان نییە؟ لەبەر ئەوە من تکا لە قیادەی کورد دەکەم، لەمەودوا ئەو قەرارەی مەصیری کە صەلاحیەتی پەرلەمان و دەسەڵاتی مەجلیسی وەزەرا و هەرێم نییە، قەرار نەدا بەبێ ئەو کەسەی کە صاحێب قەرارە، قیادەی ئێمە صاحێب ئەو نەوعە قەرارە نییە، گوناحە و غەدر لە خۆیان و لە سومعەی خۆیان و لە خەڵکەکەش دەکەن، قەرارێك بدەن کە نەیتوانن تەنفیزی بکەن، با نەیدەن باشترە، ئەو قەرارە کۆمۆسیۆنی باڵا نییە کە ئیلغای کردۆتەوە، کۆمەڵێك ئەسبابە، دوەلی ئیقلیمیە، حکومەتی عێراقە، هاواریان لە بۆ ئەمریکای برد، بایدن بە سورعەت هات، سەفیری ئەمریکی هات، فلان هات، بەریتانیا تەداخولی کردووە، هەموو ئەوانە ناتوانین باسی بکەین، بەڵام ئەوانە حەقیقەتێکن با میللەت بزانن، ئەو قەراراتانەی کە مەصیرین کە لە کوردستاندا دەمانەوێ بدرێن، عیلاقەی بە ئایندەی کورد هەیە، لەگەڵ حکومەتی عێراق چ ماددەی (140)، چ دەستوورە، چ کۆمەڵێك ئەسبابی ترە، رجام لە قیادەی کورد هەیە کە مشورەتی ئەو کەسانەی کە صاحێب قەرارن، نەیدەن لەمەودوا، ئێستا ئێمە ئەوە بە عابر تێدەگەین، دوێنێ ئێمەتان کۆکردۆتەوە و پێتان ئیمزا کردووین، هەندێك مولاحەزە هەبوو کەس گوێی نەدایێ، ئێستا ئێمەتان کۆکردۆتەوە ئایا چ جوابی ئەو خەڵکە بدەینەوە؟ ئەوە دەسەڵاتی خۆمانە و ئیستیقلالیەتی خۆمان و صاحێب قەراری خۆمانین، ناوەڵڵا جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، نەقەراری ئێمەیە و نەئیستیقلالیەتی ئێمەیە، سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، فەرموو د. شوکریە.

بەڕێز د.شکریە رسول ابراهیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەراستی ئەمڕۆ ئازارەکان دەدوێت، ئێمە ئەگەر هەمووومان بانگەشەی ئەوە بکەین کە هەرێمی کوردستان دەستوورێکی هەبێت، ئەو دەستوورە کە بە (ام القوانین) یان بە دایکی یاساکان دەناسرێت، ئەمڕۆ هەست دەکەم ئێمە لەژێر فشارێکی سیاسین، نەك لە ژێر فشارێکی تەکنیکی و کۆمۆسیۆنی باڵاین، من وا شتەکان

دەخوێنمەوە ئەم عەقڵیەتەی کورد هەڵدەسوڕێنن، ئیتر ئایا مەرکەزە، یان دەوڵەتێکی زلهێزە، خوایە وانەبێ و رۆژێك ببین لەپاڵ ئەوەی کەوا پەرلەمانێکی شەرعی و سەرۆکێکی هەڵبژاردە و هەروەها دەستوورێکمانیش هەبێت لە کوردستان، بەڵام من شتەکان وا دەخوێنمەوە، بەداخەوە ئەمڕۆ باجەکەی دوێنێ دەدەین، کە پەلەمان لە دەستوور کرد، ئەبوایە دوێنێ ئێمە لەکاتێکدا کە زەعیف بوو مەرکەز، ئێمە دەستوورمان هەبوایە، جێگەی داخە برادەرەکانم زۆر شتیان وت، دڵم زۆر گەرمە، زۆر رەشبینم بە نیسبەت هەندێ شتەوە، لەبەر ئەوە ئەوە دائەنێم بۆ مێژوو، تۆ بڵێی ئێمە رێگر رێگەمان لێ نەگرن ببینە خاوەنی دەستوورێکی هەمیشەیی بۆ کوردستان، ئەو قسانەی بەڕێزت کردت پێشبینیەك بوو، لە زۆرشتدا بەڕێزت هەڵەت کرد من دەم وچاوتم خوێندەوە، هەستم کرد هەمووتان بێزارن، کە شتێك هەیە هەموومان هەڵدەسوڕێنێ، وەکو مام خورشید ئاماژەی پێکرد، بریا ئێمە چۆن جەختمان کرد بۆ هەڵکردنی ئاڵای کوردستان، چۆن پێمان داگرت کە دەبێ نەوت دەربێ و نەوتیش بنێردرێتە دەرەوەی کوردستان، بۆ ئەم دەستوورەش دەبێ جەخت بکەین و زەمەنێك دانەنێین، دەبێ ئێمە هەوڵ بدەین وەکو ماددەی (140)ی لێ نەکرێت و پێنج، شەش مانگ دەبێت درێژبکرێتەوە، شەش مانگەکەمان درێژکردەوە، بەقسەیمان کرد، دیمستورا هاتە ئێرە کۆمەڵێك قسەی مەعسولی بۆ کردین، ئێمەی رازی کرد، چووینە ژێر رکێفی ئەوەوە، ئێستاش هەر دەڕۆن و دەڕۆن، ئەوەش دەستوور هاتە پێشەوە، کەواتە چی بکەین؟ چی بکەین و بۆ کوێ بڕۆین؟ ئایا ئێمە بووینەتە لاستیك، بووینەتە دارولاستیك بەدەستانی کەسانێکەوە، هیوادارم هێز بەکاربێنین، ئەو هێزی جەماوەرە، کە دەڵێن هێز لە بەرژەوەندیەکان و هێز لە دروست بوونی بڕیار، هێز لە هێزی سەرکردایەتی و جەماوەرمان هەبێت، سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس د. شوکریە، بەڵام وا دنیا تاریك نییە، مەسەلەی چەند وەختێکە دڵنیابە لەوەی کە ئەم گەلە دەبێتە خاوەن دەستووری خۆی، کە چۆن بووە خاوەن پەرلەمان و حکومەت و ئازادی و دیموکراسی، چۆن ئێستاکە خەڵکی کوردستان بە ئازادانە بیروڕای خۆیان دەڵێن و چەند یاسا دەرچووە، خەڵکی کوردستان دەتوانم بڵێم بوێرە و رەخنە دەگرێ و قسە دەکات، حزب دادەمەزرێنێ و رۆژنامە دەردەکات و تەلەفزیۆنی هەیە و رەخنەی لە هیچ مەسئولێك نییە، بەڵکو رەخنە شتێکی باشە و ئەوە قوەتێکی باشە، دەستووریش دەبێتە قوەتێکی گەورەتر بۆ گەلی کوردستان، هەر دەبینە خاوەن دەستوور، ئەگینا مەسەلەیەکی تەکنیکیە کە بەکاردێت، ئێمە ئەو مەسەلە تەکنیکیە رۆژگار حەلی دەکات، هەر دەبینە خاوەن دەستوور و پێویست بەو تەشائومەش ناکات و دڵنیاش بە لەوەی کە چۆن ئیرادەی گەل سەرکەوتووە، ئەمجارەش هەر سەردەکەوێت، ڤیان خان فەرموو.

بەڕێز ڤیان احمد خضر پاشا:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

گرنگی دەستوور کەس نکوڵی لێ ناکات، ئەو ڕۆژەش بە ڕۆژی ئەوەمان دادەنا کە دەبوایە ئەگەر دەستوور دەنگی لەسەر بدرابایە، بەجەژنمان دانابایە، بەڵام ئێستاکە لۆمەکە خراوەتە سەر کۆمۆسیۆنی باڵا، من لێرە قسەی برادەرەکانم، هەڤاڵان ئەندامانی پەرلەمان دووبارە ناکەمەوە کەوا لە ژێرفشاری سیاسی و شتەکە تەئسیراتی سیاسی زۆر پێوە دیارە، بەڵام من لۆمەی خۆمان دەکەم تاکو ئێستا کۆمۆسیۆنێکی باڵا بۆ دانامەزرێنین، دەزگایەکی وا دانامەزرێنین، بکەوینە ژێر فشاری کۆمۆسیۆنی باڵای سەربەخۆی بەغدا، ئێمە سێ سەرۆکایەتیمان هەبێت، دەبوایە ئێمە ئەگەر ئەو کۆمۆسیۆنەمان هەبوایە، ئێستاکە نەدەخراینە ژێر ئەو فشارە، مادام ئیمکانیاتی مادی و کادیرمان هەیە، ئەوە بە خاڵی یەکەم دادەنێم، دووەم من خەفەتی ئەوەم هەیە کە بەراستی کاتێك بێ پلان و بێ تێفکر کردنەوە شت بڕیار لەسەر دەدەین، منیش لەگەڵ ئەو خاڵەم بێ بڕیارو بێ پلان دانان شت دادەنێین، دەبوایە پێ دابگرین کە ئەو ڕۆژەی بڕیارمان دا بە تەختیت بچوباینە ناو مەوزوع، لەوانەیە کاك عدنان من پێم گوتی، گوتم کاك عدنان شەست ڕۆژی دەوێ بۆ کۆبوونەوە، وتت تۆ سەهوی، ئەو شتەت باس لێ کرد، بەڵام دێنەوە ئەو قسەمان لەسەر دەگرن و دەکەنە خاڵ لەسەرمان، کە دەڵێن شەست ڕۆژمان دەوێ لەبۆ شتی فەنی و تەکنیکی، یانی قسەی خۆیان بردە سەر، کە ئەوە دووبارە ئیشی بێ بەرنامەمانە، خاڵی سێیەمم ئەو قسەی مام خورشید، بەراستی ئەوەشی پێوە دیارە زۆر زۆر، مادام ئێمە بەشداریمان کرد لە دەنگدانی دەستووری عێراق، ئێمە هەموومان دەنگمان دا بۆ ئەو دەستوورە، حەقی ئەوەشمان هەیە کە بڵێین بەندێك لە دەستوور دەڵێ هەرێم دەتوانی دەستوور دابنێ، دژ نەبێ لەگەڵ دەستووری بەغدا، کەواتە ئێمە هیچ موشکیلەیەکمان نییە، هیچ گیروگرفت وکێشەیەکمان نییە، لێرە زۆر بەروونی و ئاشکرایی ئاماژە بەوە دەکات کە ماڤی دەستوور دانانی هەیە کە دژ نەبێت، کەواتە ئێمە دەبوایە یان ئەو بڕیارەمان نەدابایە و کە بڕیاریشمان دا، دەبوایە سوور باینە لەسەر ڕۆژی ئیستیفتائەکە، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، شێخ فتاح فەرموو.

بەڕێز فتاح عبدالله نقشبندی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەوەی من دەمەوێ عەرزی بکەم، ئەویش ئەوەیە بە حەقیقەت تەئخیر بوونی ئەو دەستوورەیە لە کوردستانی ئێمە، تەسلیم بوونە بە ئیرادەی ئەو ناحەزانەی کە نەیانهێشت ئەوە بکرێ، ئەوە حەقیقەتێکە، بەڵام ئەگەر بمانەوێ من پرسیارێکم هەیە لە جەنابتان ئەمانەوێ دەستوورمان هەبێت لەمەودوا، ئەگەر

بمانـەوێ دەسـتوورێكمان هـەبێت لـەو كوردسـتانە، بـە تەئكیـد ئەگـەر لەگـەڵ ئینتیخـابی پەرلـەمان و سەرۆكایەتی هەرێم رەبتی نەكەین، ئەو دەستوورەمان نابێت، جا بۆیە ئەو قسەی جەنابت كە باست كرد لە 11ی مانگ و مانگی هەشت چەند رۆژێك، من داوا دەكەم تكام وایە هـەموو ئەنـدامانی پەرلـەمانیش ئـەو داوایە بكەن، بیخەنە گەڕ ئینتیخابی گشتی كە لەكوردستاندا دەكرێت، ئەگینا ئێمە نابین بـە صـاحێبی ئـەو دەستوورە، قسەیەكەو بە قەردی دەدەم، بۆیە تكا دەكەم هـەموومان دەنـگ بـۆ ئـەوە بـدەین ئـەو دەسـتوورە زیاتر تەئخیر نەكرێت لە رۆژی ئینتیخابی پەرلەمان و ئەگینا نابین بە صاحێبی دەستوور، سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

سوپاس، فەرموو كاك غفور.

بەڕێز غفور طاهر سعید مخموری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەناوی خوای گەورە و میهرەبان

من پێش ئەوەی بێمە سەر قسەكانم داوا لە جەنابت دەكەم ئەگەر نیو دەقەم بدەیی، كێشەیەك هەیە باسـی دەكەم، بەس ئیشارەت پێدانێك بۆ پەرلەمانی كوردستان، نازانم بوارم دەدەیی یان نا؟ زۆر سـوپاس، خـەڵكی لەتیفاوە كێشەیەكیان هەیە كە كاتی خۆی ئەو گوندە تێكچووە، ئـەوە چـەند رۆژێكـە لەسـەر ئـەو شـەقامە راوەستاون لەبەر رۆژ و هەتاو، بەڕاستی كەس بەهانایانـەوە ناچێتن، داوا دەكـەم كـە پەرلـەمانی كوردسـتان تەداخول بكات بە چارەسەر كردنی كێشەكەی خەڵكی لـەتیفاوە، زۆر سـوپاس، بـا ئیلتیـزام بـە نیـو دەقەكـە بكەم، بە نیسبەت مەسەلەی دواخستنی دەسـتوور، بەراسـتی مـن لەگـەڵ مەسـەلەی دواخسـتنەكەی دا نـیم، لەبەر ئەوەی ئێمە زۆر جاری تریش، زۆر كێشە هاتووتـە پێشـەوە، زۆر خـەڵكی تـر هاتوونـە و تـەداخولیان كردووە، ئیلتیزاماتیان داوە و ئیلتیزامیان بە وەعدی خۆیان نەكردووە، ئێمە باشمان لە بیرە، كاتی خۆی لـە هەڵبژاردنی گشتی عێراق، كە كوردستان بڕیار بوو بەشداری نەكات، هەردوو سەفارەتی بەریتانیا و ئەمریكا ئیلتیزامیان دا كە ماددەی 140 جێبەجێ بكرێ و كێشەكە یەكلایی بكرێتەوە، ئێستاش ئیلتیزامی هەردوو لا ماوە كە ئیمزاشیان كردیە هەردوو لا، سەفارەت كـە نوێنەرایـەتی هـەردوو لا دەكـەن، بەداخـەوە خـاوەنی ئیلتیزامی خۆیان نەبوون، ماددەكەش وەكو خۆی جێبـەجێ نـەكرا، تـا ئێسـتا كێشـەی كـەركووك ماوەتـەوە، ئەگەر ئێمە زۆر دوور نەگەڕێینەوە، كە نوێنەری نەتەوە یەكگرتووەكان لەو پەرلەمانە داوای شـەش مـانگی كـرد، مـن یـەكێك بـووم لەوانـەی كـە زۆر بەتونـدی دژی ئـەو پێشـنیارە وەسـتامەوە، بـە ئێـوەی بـەڕێز و پەرلەمانتارانیشم وت كە ئێمە دژی ئەو پێشنیارە بووین، با جارێك بڵێین نا، خۆ دونیـا كـاوەل نابێـت، ئـەو كات وتم ئەگەر ئەو شەش مانگە درێژ بكەینەوە، دڵنیام كە جێبەجێ ناكرێ، دوو شەش مانگ و سێ شـەش مانگی تریش، ئێستاش ئەگـەر دەسـتوور لەگـەڵ هەڵبـژاردن یـەكلایی نەكرێتـەوە، دەنگی لەسـەر نـەدرێ و

ئێمەش هیچ کاتێك دیاری نەکەین و بە کراوەیی بیهێڵێنەوە، وەزعەکە وا دەمێنێتەوە بەراستی، ئێمە ئەگەر پێشووتر یەعنی لەماوەی چەند ساڵی رابووردوودا کارمان نەکردبێ و دەستوورەکەمان پەسند نەکردبێ، بەراستی ئێمە لە فەراغێکدا بووینە و هەڵەیەکی گەورەمان کردووە، کردنی ئەو هەڵەیەش و ئێستاش ئێمە وا بیهێڵینەوە کە بیدەینەوە دەستی قەدەر، یەعنی لە کاتێکی دیاری کراو یان کاتێکی موناسیب، ئاخەر ئەو کاتە موناسیبە کەیە؟ یەعنی دەبێ دیاری بکرێ، ئەو دەڵێ 11ی مانگ، با ئێمە دیاری بکەین بۆ 20ی مانگ، بۆ نموونە بۆ 8/20 بکرێت، با 8/15 بکرێت، زۆر ئاساییە، ئەو خەڵکەی کە دەستووری بوێ، بیەوێ وڵاتەکەی بە موئەسەسات بکات، دەستووریش کە ئەرك و مافی هەموو هاووڵاتیانی کوردستان، هەموو تاکەکانی ئەو کۆمەڵگایە رێك دەخات و ئەرك و مافی هەموو دەزگاکان رێك دەخات، باوەڕ دەکەم کە خەڵك گەرم و گوڕیەکی هەیە کە بێت دەنگ بدات بە دەستوور، دەستوورەکە پەسند بکات، بۆیە بەراستی من لەگەڵ ئەوەدا نیم کاتی دیاری نەکراو هەبێت، دەبێ کاتەکە دیاری بکەین ئێمە لێرە، کۆمسیۆنیش بەوە مولزەم بکەن بێ ریفراندۆمەکە لەسەر دەستوور بکات، من قەت لەگەڵ ئەوەدا نیم کە هۆکارەکە تەکنیکی بێت، هۆکارەکە سرف سیاسیە، لە ئەو ئەندامانەی کە لە ئەنجومەنی کۆمسیۆنیشدان، هەموو موەزەفەکانی کۆمسیۆن، ئەوانە هەموویان باگراوەندێکی سیاسیان هەیە، هەموو لایەنە سیاسیەکانی عێراق، ئێمە ئاگادارین تا ئێستا بەس ئەنجومەنی باڵا، هەڵوێستی خۆی بە روون نەداوە، ئەوەی تر هەمووی دژی دەستوورەکەیە، زۆر لە وڵاتانی ئیقلیمیش دژی دەستوورەکەنە، ئێمە دەبێ بزانین ئەو مەسەلەیە، لەوەش ئێمە دەبێ جورئەتی بریاری سیاسی خۆمان هەبێت، ئێمە نابێ هەموو شتێك بدەینە دەست قەدەر بەراستی، ئێمە کە ئیمڕۆ لە پەرلەمان کۆبووینەوە، لەسەر ئەو پرسە گرنگە، دەبێ بریاری خۆمان هەبێ، نەك یاساکە تەعدیل بکەین بۆ مەوعیدی موناسیب، ئاخەر مەوعیدی موناسیب کەیە بەراستی؟ من لەگەڵ ئەوەدا نیم بە هیچ شێوەیەك، دواتر ئێمە بەراستی دەبێ لێرەدا کاری ئەوەش بکەین پەرلەمانی داهاتوو مولزەم بکەین بە هەندێك شت، وەکو راسپاردە بۆیان بەجێ بێڵین، با ئێمە کۆمسیۆنی هەڵبژاردنی سەربەخۆی خۆمان هەبێ، هەندێ دەزگا هەن کە دەزگای نیشتمانی و نەتەوەیین دەبێ ئێمە دایانبمەزرێنین، بۆ ئەوەی ئەوەندە ئێمە موحتاجی خەڵك نەبین، کە خەڵك بێت قسەمان بۆ بکات، کە ئێمە کۆمسیۆنی خۆمان هەبێت، کۆمسیۆنی ئێمە زۆر بە ئاسایی دەتوانێت داوا لە چاودێرانی نیودەوڵەتی بکات، داوا لە نەتەوە یەکگرتووەکان بکات، لە وڵاتانی عەرەبی بکات، بێن بەشدار بن لە ریفراندۆمێك یاخود لە راپرسییەك یاخود لەهەر شتێك کە لە کوردستان بکرێت، ئێمە بەراستی کە ئەوەندە چاومان لە بەغدا بێ، ئیشەکەمان هەروا دەبێ، ئێمە لەو مەسەلەیەدا من تەئکید دەکەمەوە سەر ئەوە دەبێ جورئەتی بریاری سیاسی خۆمان هەبێت، رەغمی هەموو مولاحەزاتێك لەسەر دەستووری کوردستان، رەغمی هەموو ئەو تێبینیانەی کە هەن لە لایەنە سیاسیەکان، بەڵام بوونی دەستوور بۆ کوردستان، بەراستی پێویستیەکی زەروورەتە، پێویستیەکی زۆر زۆر پێویستە، یەکە لە پێویستە ئایینیەکان دەبێ هەموو لایەکمان کار بکەین بە زووترین کات ئەو دەستوورەمان هەبێت، ئێمەش وەکو یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان،

کۆمەڵێك تێبینیمان لەسەر دەستوور هەیە، بەڵام لەگەڵ بوونی دەستوورێك بۆ هەرێمی کوردستان، دەبێ کار بکەین ئەو دەستوورەمان هەبێ، پاشتر زۆر زۆر ئاساییە، هەر ماددەیەك کە بمانەوێت تەعدیل بکرێ، گۆڕانکاری بەسەردا بێت، بەڵام بوونی ئەو دەستوورە دەبێ هەبێ، دەبێ هەموو لایەکیشمان جەخت بکەینەوە سەر ئەوەی کە دەبێ دەستوورێکمان هەبێ بۆ کوردستان، ئەوەش ئێمە لەگەڵ ئەوەداین کە کات دیاری بکرێ نەك بەکراوەیی بیهێڵین، لەگەڵ رێزمدا.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، سەبارەت بە خەڵکی لەتیفاوە کە لە مەوزوع دەرچووی، قەینا ئیجازەمدا، بەڵام بۆ ئەوەی پرۆپاگەندەی هەڵبژاردن حسیب نەکرێ، مەجبوورم رێگا بدەم بە لیژنەی شارەوانی، دوێنێ ئەوانیش لەگەڵیان دانیشتن، هەر بۆ روونکردنەوە وەکو پەرلەمان، وەکو پەرلەمان چیان بۆ کراوە کاك رەشاد فەرموو.

بەڕێز رشاد احمد ابراهیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دوێنی سەعات (10)، دوازدە کەس نوێنەری خەڵکی لەتیفاوە هاتنە پەرلەمان، پێشوازیم لێ کردن، گفتوگۆم لەگەڵ کردن، لە نزیکەوە ئاگام لە کێشەکەیان هەیە، لە هەموو خەڵکێکی زیاتر، ساڵی 1987 لەتیفاوە تێکدرایە، پرسیار دەکەن 22 ساڵە بۆ کەس بەدەنگیانەوە نەهات؟ لەبۆ ئەو دەقیقەیەی هێشتوویانەوە؟ ئەوە یەك، دوو: دوێنێ راپۆرتم نووسیە بۆ سەرۆکایەتی داوا لە ئەنجومەنی وەزیران بکەین، بە پێی یاسا قەرەبوو بکرێنەوە، ئەوەی موستەحەقی قەربووویە، چ بە زەوی، چ بە پارە، دووبارە تکام وایە، حقوقی خەڵك بەکار نەینین بۆ دیعایەی ئینتیخابی، حەقەکەیان بخورێتن، ئیشیان بۆ بکەین، بە دوای ئیشەکەیان بچین بە واقیعی، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، کاك محمد حەکیم فەرموو.

بەڕێز محمد حکیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من سەرەتا خۆزگەیەکم هەبوو بەڵکو ئەمڕۆ بۆ دوا جار بێتە جێ، ئەوە داوای هەمووومانە، من تەئیدی مام خورشید دەکەم لەوەی بە کورتی دیاری و روونە ئەو هەڵوێستەی کۆمسیۆن دوای هاتنەکەی بایدن هاتە کایەوە، من ئەوەندە دەڵێم، کاك بایدن بایدایەوە، خاوەن مەشروعی تەجزیئەی عێراق بوو، دوایی گەیشتە

حوكم و نائيبی رەئيس، ئێستا داوای وەحدەی عێراق دەكات، ديارە پێی خۆش نيە هەرێمی كوردستان خاوەنی دەستوور بێ، روونە موئامەرەيەك لەسەر هەرێمی كوردستان هەيە كە نەبێتە خاوەنی دەستوور، باسی وەزعی ناوەخۆ ناكەين، خەڵك ئازادە لە ناوەخۆی كوردستان، نەخێر بۆ دەستوور بكات و خەڵكيش تەحشيد بكات، بەس نەك تەوزيفی سياسی بكات، پێشنيارم و پێشنياری گروپەكەی ئێمە ئەوەيە كە جەنابت لە جوابی ئەو نامەی كۆمسيۆندا، نامەيەك بنووسی كە داوايان لێ بكەی ئەوان بە زووترين كات تەحديد بكەن بۆ ئێمە كە پێيان ئەكرێ؟ ئەوە پێشنياری ئێمەيە، بۆ ئەوەی بزانين و ئەو مەتەڵە حەل بكەين كە ئايا فەنيە؟ يان فشاريان لەسەرە؟ بۆ جەماوەری كوردستان روون بێتەوە، بزانين ئايا ئەوان فيعلەن 8/15 يان 9/1، كەی پێيان ئەكرێ؟ كێشەی ئەوانەی لە دەرەوەی هەرێم نارازين لەسەر دەستووری هەرێمی كوردستان، روونە لەسەر ماددەی 2، ماددەی 2 ئێمە پێمان وايە زۆر بە مەزبوتی نووسراوە، كە جوگرافی سياسی لەگەڵ جوگرافی مێژوويی جيای كردووتەوە، بەغدا و موسڵ و ئەوانەی كە قسە دەكەن، تێبينی و رەخنەيان لەسەر ماددەی 2، من دوێنێ گوێم لە نوجێفی بوو، قسەيەكی سەرنجی راكێشام، پێم وايە دەسەڵات لە بەغداوە و ئەوانە دژی دەستوورن لە دەرەوە، ژوورەوە ناڵێم، موئامەرە لەسەر خولی تازەی پەرلەمانی كوردستان دەكەن، پێيان وايە ئەو خولە يان دەستوورەكە هەڵدەوەشێنێتەوە، يان تەعديلی هەندێ مەواد دەكات، بەس ئايا خولی تازەی پەرلەمان، كوردێك بگاتە ئەو پەرلەمانە پێمان وا بێ هەوڵی تەعديلی ماددەی (2) بدات؟ ئايا لەوە كەمتر وەكو مافێكی كوردستانيمان و وەكو مافێكی تاكی كوردی لە ماددەی (2) مەبەستمە، لەوە كەمتر بە كێ رازی بين بە حەقيقەت؟ يەعنی روونە كە جيامان كردۆتەوە، جوگرافی و سياسی، سنووری جوگرافيمان لەگەڵ سنووری سياسی كە بەستراوەتەوە بە ماددەی 140، جيا كراوتەوە، من پێم وايە ئەوە خاسرە و چاوەڕێی هيچ كەسێك و بە حەقيقەت بە دڵی بەغدا، بە دڵی دەرەوە، وەكو خۆی ئازادە چەند تەعديل و چەند پێشنيار دەكات، بەڵام بە دڵی دەرەوە نەكات بە تايبەتی لە ماددەی (2)دا، ئێمە بە كۆی دەنگی هەموومان دەبێ ئەو ماددەيە مەقبول بێ و جێی تەنازول نيە بە حەقيقەت، پێشنياری ئەخيرم ئەوەيە كە، ئەو بابەتەی كە دواخستنی دەستوورە، تەوزيفی سياسی نەكرێ و بۆ ديعايەی ئينتيخابی بەكار نەهێندرێ، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، قسەكانت بە جێيە، دەستوور بۆ حزبێك نيە، بۆ لايەنێك نيە، حەقيش نيە بەكار بێت لە پرۆپاگەندە، نە بۆ حزبێك و نە بۆ دژی حزبێك، ئەوە هەموو پێكهاتەی كوردستان لێرە دەنگيان بۆ داوە، پارتی و يەكيتی و يەكگرتوو و كۆمەڵ و سوشياليست و حزبی شيوعی و زەحمەتكێشان، توركمان، كلدان و ئاشوور، بێ لايەن، نەتەوەيی ديموكراتی، ئەوە كە لە هەڵبژاردنی 2005دا، ئەوە ئەو لايەنانە هەموو كورسيەكانی هێناوە، يەعنی ئيرادەی گەل لێرەيە، دەستوورەكەش كە دەنگيان بۆ داوە 96 كەس حازر بووە كە 95 دەنگی بۆ داوە يەعنی ئيرادەی هەموويانە، كەواتە بۆ هەموانە و بۆ كەسێك نيە، تەنيا كەسێك دەتوانێ رەتی بكاتەوە خەڵكی كوردستانە، بە بەڵێ و بە نا، ئەگەر وتيان نا ئەوە ئەو وەختی ملكەچی ئەو

دەبین و دەبێ ئالیەتێکی تر بە دەستەوە بگرین، بەڵام تەنیا خەڵکی کوردستان دەتوانێ بڵێ نا، ئەو پرۆژەیەش کۆتایی هاتووە وەکو پرۆژە لە پەرلەماندا، دەنگی بۆ دراوە، تەنیا 3/2 دەنگی پەرلەمان لە خولی داهاتوودا، ئێستاش دەکرێ ماددەیەك تەعدیل بکەن، غەیری ئەوە بەس میللەت دەتوانی رەتی بکاتەوە و کەس ناتوانی رەتی بکاتەوە، نەسرین خان فەرموو.

بەڕێز نسرين محمد صالح:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دەستووری هەرێمی کوردستان بە دایکی یاساکان دائەنرێ، لە هەمان کاتدا هەرێمی کوردستان پێویستیەکی زۆری بەو دەستوورە هەیە، بۆیە هیوادار بووین ببینە خاوەنی دەستووری خۆمان، بەڵام منیش لەگەڵ ئەوەدام هەندێك لە ماددەکانی پێویستی بە گۆڕانکاری هەیە، ئەوش لە پەرلەمانی داهاتوو ئەتوانرێ چارەسەر بکرێ، هۆی دواکەوتنەکەشی ئەوەیە کە کۆمسیۆن کە دوای خستووە، ئێمە لەگەڵ ئەوەدا بووین کە لە 7/25 دا ئەو راپرسییە بکرایە، خۆشحاڵ ئەبووین و گەلی کوردستانیش خۆشحاڵ ئەبوو، بەڵام هیوادارین ئەو ماوەیە دیاری بکرێ بۆ ئەوەی کە ئەو ماوە دابنرێ بۆ راپرسییەکە و کە راپرسییەکەش کرا بۆ ئەوەی گەلی کوردستان بە راشکاوی رەئی خۆیان بدەن و لە هەمان کاتدا گرفتی تر دروست نەبێت بە هۆی دواکەوتنی، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

نازناز خان فەرموو.

بەڕێز نازناز محمد عبدالقادر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دەنگی خۆم دەخەمە پاڵ سێ هاوکاری ترم کە داوایان کرد بە زووترین کات هەر ئەو پەرلەمانە پرۆژە یاسای پێکهێنانی کۆمسیۆنی باڵای هەرێمی کوردستان دابمەزرێنێ بۆ راپرسییەکان و هەڵبژاردنەکان، چونکە وا دیارە ئێمە لە هەموو هەنگاوێك کە دەهاوێژین پێویستیمان بە بەغدایە، بەغدا رێگریمان لەبەردەم دەکات، ئەو پەیامەش بە بەغدا دەگەیەنم هەر چەند ئەوان رێگری دەکەن لەبەر دەم پێشکەوتنی هەرێمی کوردستان، بە داخەوە رقی خەڵکی کوردستان ئەستوورتر دەکەن، ئەوەش لە زیانی هەموو عیراقە، ئۆمیدەوارم ئەوان بەو نەزرەیە سەیری هەرێمی کوردستان نەکەن لەمەودوا، بە جۆرێکی تر فەرمانرەوایی لەو وڵاتە بکەن، پەیامی دووەمم بۆ ئەمریکیەکانە کە ئێستا وا دیارە سیاسیەکان لەولا و لەو لا باس دەکەن کە دەوریان هەبووە و کە تەئسیریان هەبێ، کەوتوونەتە ژێر تەئسیری مالکی، بۆ ئەوەی ریفراندۆم لەسەر دەستووری هەرێمی کوردستان تەئجیل بکرێ، من دەڵێم ئەوان بۆ لە 1700ـەکان کە وڵاتی خۆیان دروست کرد، بە حەقی خۆیان زانی و هەر ئەو کاتیش دەستووریان بۆ ئەمریکا دانا کە تاکو ئێستا لەسەر ئەو

دەستوورەی خۆیان دەڕۆن، بەڵام بۆ نەتەوەیەکی 40 ملیۆنی کە بەشێکی تەنها 4 ملیۆنە، ئەو بەشە دەیەوێ تۆزێك سەربەخۆ بێت لە هەڵسووڕانی کارەکانی خۆی و دانانی یاسا و تەشریع، دەبێ ئەو هەموو ڕێگرییە بکەن، بۆ مەوقیفەکانیان ئەوها بە ئاسانی دەگۆڕن؟ حەقی وایە ئەوانیش جاریکی دیکە بە خۆیان دابچنەوەو بە سیاسەتەکانی خۆیاندا بچنەوە بەرامبەر بە نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت کە بەم شێوەیە معامەلەی لەگەڵ دەکەن، وە داوا لە سەرکردایەتی سیاسی کورد دەکەم بزووتنەوەی ریفراندۆم هەبوو کە ئەو بزوتنەوەیە توانی ریفراندۆم بکات لە کوردستان و 98٪ ی خەڵکی کوردستان دەنگی دا بەسەربەخۆییدا، جارێکی تر ئەم بزووتنەوەیە زیندوو بکرێتەوە و لە پاڵ هەر هەڕەشەیەك کە بەغدا و ئەمریکایەکان ئەگەر لێمان بکەن لەسەر ئەو مەوزوعانە، ئێمەش ئەو بزووتنەوەیە لە ناو جەماوەری خۆماندا بەگەڕ و بە خرۆش بهێنین بۆ ئەوەی ئێمەش ئەو هەڕەشەیان نیشان بدەین لە حاڵەتێك دا ئەوان ڕێگری دەکەن لەبەردەم هەر هەڵکەندنی چاڵێکی نەوتی، هەر حەرەکەیەکی بازرگانی، هەر پێشکەوتنێکی کە لەهەر بوارێك کە ئێمە ئەنجامی دەدەین ئەوان ڕێگری دەکەن و ئێمەش دەتوانین واز لە ئەوان بێنین و بەڕێگای خۆماندا بچین و بەشی ئەوەندە سەرمایەی مرۆیی و سەرخاك و ژێرخاکمان هەیە کە بتوانین خۆمان خۆمان ئیدارە بکەین، داواشم لەسەرۆکی هەرێمی ئایندە هەیە کە بێگومان سەرۆك بارزانیە، یەکەم کاری ئەوە بێت ئەگەر ڕەوتی پەیوەندیەکانی ئێمە لەگەڵ بەغدا بەو شێوەیە بێت ئیعلانی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان بکات بۆ ئەوەی ئەو هەموو سەرمایەی ئێمە بە خۆڕایی نەڕوات.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

بەهاری هێنا چۆکان! کاك دلێر فەرموو.

بەڕێز دلێر محمد شریف:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

هەڵبەتە هەموومان دەزانین دەستوور یەکێکە لە مەرجەکانی سیستەمی فیدراڵی، نەبوونی دەستوور یەکێکە لەو نەقسانەی کە پێم وایە خەلەل لە لوغەی قانونی و لە دەوڵەتی فیدراڵی دروست دەکات لە ئەسڵ دا، هەموو ئەنزیمەی فیدراڵی لە ئەسڵ دا ئەوە مومارەسەکە و حاڵەتێکی تەبیعیە و دەبێت، تەبعەن ئێمە هەموومان چاك دەزانین یەکێك لە بناغە سەرەکیەکانی دروست بوونی قەوارەیەکی قانونی و دەستووری سەربەخۆ پێویستی بە دەستوور هەیە، بە تایبەتی لەو دەستوورە دا کە بەشێك لە ماددەکان ڕاستەوخۆ لە ناوەڕۆك دا تەعبیر لەو حەقیقەتە دەکەنەوە کە ماددەی 1 و 2و 3 و 4و 5 و 7، من پێم وایە لەچوارچێوەی ئەو ماددانەیە کە بەغدا بە دەرەجەی یەکەم و بەشێك لە وڵاتانی ناوچەکە و بەشێك لە وڵاتانی دونیاش ئەمڕۆ هاتوونەتە سەر خەت کە ئەمڕۆ لە ڕوانگەیەکی سیاسیەوە ڕێگە نادەن بە هەرێمی کوردستان کە ڕاپرسی بکەن لەسەر ئەو دەستوورە کە من بەش بەحاڵی خۆم پێم وایە ئەگەر 1٪ - 5٪ ی پەیوەندی بەلایەنی فەنیەوە هەبێت لە 95٪ ی پەیوەندی هەیە بەلایەنی سیاسیەوە، کە فشارێکی

سیاسیه لەم كاتەدا بە تایبەتی ، ئەوەش حەقیقەتێكە، چونكە من پێم وایە زۆر بە ناخۆشی دەیبینم كە ئێمە موبەریرات بۆ كۆمەڵگای خۆمان بێنینەوەو موبەریراتەكان وەكو خۆی نەهێنینەوە بۆی، پێی نەڵێین كە ئەمە حەقیقەتی ئێمەیە و لەم واقعەدا لە كوردستان دا ئێمە فشاری زۆرمان لەسەرە، ئێمە كاتێك كە ئیعلانی دەوڵەت ناكەین كە خەونی هەموومانە هەر پەیوەندی بەو فشارە هەیە، ئەگەر لەمڕۆشدا دەستووریش كێشەمان بۆی هەیە، دیسان قەزیەیەكی سیاسیە و با میللەت بە وازحی بزانێت و هەرئەوەندە نەیخەینە چوارچێوەیەكی ڕۆژنامەنووسی و بەو چوارچێوەیە پشتی پەردەكانەوە شتی تر هەبێت، من پێشنیار دەكەم مادام هەر ئەو ڕاپرسیە دوادەكەوێت و داواكاریشم لە پەرلەمان كە هەنگاو بەرەو ئەوەوە بنێت كە لە داهاتوودا ئەم ڕاپرسیە هەموو كورد بەشداری تیا بكات، من لە جەلسەی پێشووش دا گوتوومە دەستوور جیاوازە لە پەرلەمان، بۆ نوێنەرایەتی كردن نیە، عەقدێكی ئیجتماعیە، پەیوەندی بە هاووڵاتیان بە گشتی هەیە، هەموو هاووڵاتیەكی كورد ئەرك و واجبی هەیە، ئەرك و ئیلتزامات و مافی تیا هەیە، لەدەرەوە بێت یان لەهەر شوێنێك بێت زەرورەت وایە بەشداری لەو ڕاپرسیە بكات، پێم وایە مادام دواخرا دەبێت، موستەلزەماتی ئەوە ئامادە بكرێت هەموو هاووڵاتیەكی كورد بەشداری لە دەنگدان و لە ڕاپرسی كردنی ئەو دەستوورە بكات و تەنها حەسر نەكرێت لەو سێ شارەی كوردستان دا، چونكە ئەمە جیاوازە، ئەمە ئەگەرچی بەشی قەزیەكی سیاسیە ئیحتیماله لەوەش ئەشكالیتمان بۆی هەبێت، بەڵام ئەمە واجبێكە و حەقێكی پەرلەمانە ئیش لەسەر ئەوە بكات، زۆر سوپاستان دەكەم.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

كاك د.دلێر فەرموو.

بەڕێزد.دلێر اسماعیل حقی شاوێس:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دیارە نەبوونی دەستوور كەلێنێكی گەورەیە لە وڵاتی ئێمە كە تاوەكو ئێستا ئێمە دەستوورێكمان نیە پابەند بین پێوەی، بۆیە پرۆژەی دەستوور دەسكەوتێكی گەورە بوو، هەر لەبەر ئەوە پرۆژەی دەستوور دەسكەوتێكی زۆر زۆر گەورەیە كە ئێمە شانازی دەكەین كە مافی ئەوەمان هەبوو شەرەفی ئەوەمان هەبوو بەشداری بكەین لەو پرۆژەیە، لەڕاستی دا دەكردنی پرۆژەكە و دواتر لە ئایندەدا دەنگدان و ڕاپرسی لەسەر پرۆژەی دەستوور پرۆسەی دیموكراتیزە كردنی كۆمەڵگای كوردستانی بەهێزتر و پتەو تر و بەرەو پێشەوە دەبات، بۆیە دژایەتی كردنی كەوتە ئەستۆی ئەو كەسانەی كە كۆنەپارێزن، كەوتە ئەستۆی ئەو كەسانەی كە دژ بە خواستەكانی گەلی ئێمەن، كەوتە ئەستۆی داگیركەرانی كوردستان و میللەتی ئێمە، كەوتە ئەستۆی ئەو كەسانەی دژ بە دیموكراسیەت و لەگەڵ ملهوڕی و دیكتاتۆریەت دان، كەوتە ئەستۆی ئەو كەسانەی كە نایانەوێت ئەم وڵاتە بەرەو پێشەوە بچێت، هەر كەسێكی دژایەتی ئەو پرۆسەیە بكات من پێم وابێ ئەگەر

هەست بکات و یان هەست نەکات هەڵوێستێکی هەڵپەرستانە دەبینێت بەرامبەر بە ئاییندەی ئەم وڵاتە، من پێم وانیە ئەو پاساوانەی کە کۆمسیۆنی باڵای هەڵبژاردنەکان دەیهێنێتەوە پاساوێکی ڕاست بێت، هیچ کێشەیەکی تەکنیکی لە ئارادا نیە، بەڕاستی با ئێمە ڕاستگۆ بین، با شەفاف بین لەگەڵ خەڵکی خۆمان و لەگەڵ خۆشماندا، ئەمە فشارێکی سیاسیە بۆ ئێمە هاتووە، کۆمەڵە خەڵکێك هێناویەتی، دەسەڵاتداران هێناویانە، وڵاتانی دەوروبەر هێناویانە، هەندێك لە زلهێزەکانی جیهان هێناویانە، کە بەداخەوە هەندێك لە هێزەکانی ناوخۆ ڕەنگە لێرەو لەوێ ڕۆڵیان هەبووبێت لەو مەسەلەیە، من پێم خۆشە لێرە مەسەلەیەك باس بکەم کە بە داخەوە دەبووایە ئەم پرۆژەیە زووتر دەرچووبایە، یەکێك لەو کێشانە ئەوەیە کە ئێمە چاوەڕوانی زۆرمان کرد دەبووایە لە ماوەی ئەو چوار ساڵە ئێمە چاوەڕوانمان نەکردایە ئاوا دوای بخەین و ئەو پاساوانە دروست بکەین، بۆیە من پێم چاکە لێرەوە بە جورئەتەوە ئێمە باسی ئەوە بکەین کە ئێمە خۆمان لایەنێك بووین لەوەی کە ئێمە ئەوەمان دواخستووە بە تایبەت سەرۆکایەتی پەرلەمان بەرپرسە لەوە، بە پلەی یەکەم، ئینجا ئێمە وەکو ئەندامانی پەرلەمان، بەڕاستی بەرپرسین بەرامبەر بە دواخستنی بە تایبەتی سەرۆکایەتی پەرلەمان چەند جارێك لێی تیکرار کراوەتەوە کە دەبووایە پەلە بکرایە لە مەسەلەی پرۆژەکە، من جارێکی تر ئەو قسانەی کە پێش من هاوکارانم باسیان کرد، جەخت دەکەمەوە سەر ئەوەی کە بوونی دەستوورێك لە کوردستاندا پرۆسەی دیموکراتیزە کردنی ئەم وڵاتە و ئەم خەڵکە بەهێز تر دەکات و سەقامگیری لە ناوچەکە بەهێز تر دەکات، لەبەرئەوە پێویستە هەموو کەسێك پشگیری لێ بکات، چونکە ئەو کەسەی پشتگیری لێی ناکات دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئاسایش و ئارامی نەك تەنها لە هەرێمی کوردستان دا، بەڵکو لە ناوچەکەدا تێك دەدات و زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك شێخ جعفر فەرموو.

بەڕێز جعفر مصطفى معروف:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وەڵڵا من چەند رەئیەکی بچووکم هەیە، یەکێکیان بە بڕواوە من ڕاپرسی لەسەر دەستوور لە هەموو دەنگدانەکانی تر پیرۆز ترە، ڕاست لەپەرلەمان و لە سەرۆکایەتی پیرۆز ترە، یەعنی ئێمە ئەوان بکەین بە قوربانی دەنگدان لەسەر دەستوورەکە گەورە ترە، نەك دەستوورەکە بکەین بە قوربانی ئەوەی کە موشکیلەمان بۆ دروست نەبێت، ئەمە یەك، دووەم: ئەگەر ئەو کۆمسیۆنە لەژێر تەئسیراتی سیاسی دا بێت، خەتەرە لەسەر هەموو کارەکان لە عیراق دا چ لە هەڵبژاردنی پەرلەمان چ لە هەڵبژاردنی عیرا ق چ لە هی ئەنجومەنەکانیش، وئەوان دەیانتوانی پێشتر ئەم قسانەیان بکردبایە یان دەیانتوانی پێشتر بڵێن 7/25 ناتوانین ئەو ڕاپرسیەتان بۆ بکەین، بۆ ئەوەی ئێمە کاتمان بۆ خۆمان دیاری بکردبایە، من پرسیارێکم

هەیە جەنابی سەرۆکی پەرلەمان من ئەو قوتابیە نیم کە لە ئەمریکاوە گەڕاوە یان لە حەربی عالەمی دووەم بە قیادەی سیاسی خۆی گوت، گوتی ئێوە غەڵەتن ئەگەر بڕیار بدەن شەڕ لەدژی ئەمریکا بکەن، بە گوێیان نەکرد و شەڕیان کرد هیرۆشیما و ناکازاکی ڕووی دا، من لە جەلسەیەکی ئەم پەرلەمانە پیرۆزە باسم کردو تەسجیلە و لە پرۆتۆکۆڵەکاندا هەیە، گوتم رەئی ئەمریکایەکان ئاوا بووە، ئەوەی کە من گوێم لێیان بووە، گوتیان ئێمە 22 دەوڵەتی عەرەبی ناکەین بە قوربانی سێ ملیۆن و نیو کورد، من ئەم قسەیەم بۆیە گوت، بۆیە تیکراریشی دەکەمەوە دەبوایە قیادەی سیاسی کوردی حیسابی بۆ ئەو قسەیە بکردبایە، ئەم تەئجیلە لەسەر قسەی ئەمریکایە و موداخەلاتی بەریتانیایە و لەبەر خاتری چاوی ڕەشی عەرەبە و لەبەر خاتری زەختی مالکیە بەڕاستی، لەبەرئەوە ئەگەر ئەمەشتان بەسەردا ڕەت بوو حەقی ئەوەیە ئێمە حیسابێك بۆ خۆمان بکەین وەکو ئەو میللەتە و وەکو قیادەی سیاسی کورد، ئەوەی عەرەب گوتی ئەمریکا بە گوێی بکات، ئەوەی عەرەب گوتی لە دراوسێکان بە گوێی بکەن، ئەوەی عەرەب گوتی بە هەموو عەرەبەکانەوە، من جارێکی تریش قسەیەکم کردو جەنابت بۆت شەرح کردم، من ناڵێم چاکیان تیا نیە بەرامبەر بە قەزیەی کوردی، لەبەرئەوە هەرچی دەسەڵاتیان هەبێت ئەوە دەڵێت کە ئێستا مالکی دەیلێت، مالکی قوتابی بووە لە جامیعەی سەلاحەدین، ئەوە موقەررەکەیەتی لەویا، مەشهەدانی لە هەڵەبجە بووە لەلای ئێمە، ئەوان وەفایان بۆ ئەم هەموو رەفاقەت و دۆستایەتیەی ئێمە نەبوو بێت، تۆ بە تەمای چ عەرەبێکی تری تاوەکو بێت قەناعەتی بە خەڵکی کورد بێت، لەبەرئەوە قیادەی سیاسی کورد دەبێت قەزیەی کورد لەگەڵ ئەمریکا یەکلایی بکاتەوە، نەك لەگەڵ عیراق دا، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك دیلمان فەرموو.

بەڕێز محمد احمد صالح:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

کاك دلێر پێشتر قسەکانی منی کرد، تەئیدی قسەکانی دەکەم، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس دەستەکانت خۆش، کاك خلیل فەرموو.

بەڕێزخلیل ابراهیم محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من باسی ئەهمیەتی دەستوور ناکەم گرنگی و زەرورەتی، بەس ڕاستی بەبێ دەستوور هەموو دەسکەوتەکان، هەموو ستراتیژیەتی میللەتی کورد هیچ ئیستقراری بۆ نامێنێت، یەعنی ئەمە شتێکی زۆر زۆر خەتیرە بە

نیسبەت ئێمەوە، باسی ئەوەش ناکەم بڵێم مافی ئێمەیە خاوەنی دەستوور بین و مافێکی دەستووری و مافێکی ئێمەیە وەکو شەعبێك و وەکو کیانێك، ئەم مەوزوعە ئێمە زۆر جوانە لێرە نوێنەری خەڵکین و خاوەن پەرلەمانین و لەڕۆژانی ئەخیرین ڕاستگۆ بین و شەفاف بین و سەریح بین لەگەڵ میللەتی خۆمان، ئەم مەوزوعە فشارە و موئامەرەیە و حەلەقەکە لە موسەلسەلی عەدا و دژایەتی لەسەر کوردستان، ئەم مەوزوعە سیاسەتی (لوي ذراع) یەعنی هەر بادانی دەستە، یەعنی من وادەزانم شتێکی زۆر خەتیرەو لازمە وەقفە بکەین لەسەر ئەو مەوزوعە، ئەمە ئەگەر هەر وا بەو شێوەیە تەسلیم ببین ئەوا عەدی تەنازولی باش دەست پێ کرد بۆ هەموو موکتەسەباتی ئێمە، ئەم دەستوورەی ئێمە موئامەرەیە لەسەرمان، لەلایەن ئەو کەسانەی کە ئیمانیان بە دەستووری عیراقی نیە، ئیمانیان بە فیدڕاڵی نیە، ئەمە موتەعارز نیە لەگەڵ دەستووری عیراقی، ئەمە موتاعارزە لەگەڵ ئەو ئەفکار و ئەو تەسوراتانەی کە ئیمانیان بە فیدڕاڵیەت نیە، ئەوانەی ئێستا دژی دەسکەوتەکانی کوردن لە دەستووری عیراقی، ئێستا دەستووری عیراقی لەبەردەم هەموارکردنە، ئەو هەموو هەموارکردنەی زۆبەی هەرە زۆری باس باسی دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستانە، ئیزعافی ئەم تەجروبەیە، ئێمە ئەگەر لێرە ئیرادەی خۆمان بەکارنەهێنین، ئیرادەی گەلی کورد ناجیح نەکەین لێرە لەو مەحەتە و لەو قۆناغە حەساسە من وای دەبینم نامەیەکی زۆر سەلبی دەدەین، چ بۆ خۆمان و چ بۆ خەڵکانی تر، ئێمە وا وەکو عەقیدەی جەبری هەر بڵێین وەڵلاهی هیچ ناکرێت و ئەوە وایە، ئەوە وایە، ڕاستە قیرائەی واقع زۆر موهیمە، تەقدیری زروف زۆر موهیمە، بەڵام ڕاستی تا خاوەن ئیرادە نەبین، هەموو شتێکمان دەچیت، من لێرە دەڵێم کوردستان هەندێك بڕیاری جەریئی داوە لەکاتی خۆی زروفی زۆر خەتیریش بووە لەمە ئیحتیمالە خەتەر تریش ببێت، بڕیارمان داوە لە 1992/10/4 کە کوردستان فیدڕاڵی بێت، عیلاقەی لەگەڵ ناوەند فیدراڵی بێت، ئەوکاتە سەدام هەبوو دوژمنی زۆر هەبوو، هیچ بەوادری ئەوەش نەبوو کە عیراق دەگۆڕدرێت، بڕیاری عقودمان داوە ئەوەی نەفت، کە شتێکی دەزانین چەند حەساس و چەند ئەوەیە، وەکو موغامەرەیەك بوو الحمدلله سەرکەوت، موهیم بڕیاری زۆر درا، من لێرە داوا دەکەم ئێمە پێویستمان بەو بڕیارە هەیە، نەهێڵین مەفتوح، ئەگەر وامان هێشت، یەعنی هیچ ڕۆژێکمان دانەنا، من وای دەبینم ئەمە بەدەردی ماددەی 140 دەچێت! زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، قسەکان تەواو بوون من چەند مولاحەزەیەکم هەیە و دواترپشوویەك وەردەگرین بۆ ئەوەی بێینەوە موناقشەی هین بکەین، یەکەم: ئەو جۆرە تەشائومە جارێکی تر تەئکیدی لێ دەکەمەوە لەسەر ئەو دواکەوتنە حەق نیە هەبێت، تەنها دواکەوتنێکە زۆر زۆری چەند مانگێکە زیاتر نیە، ئەمە ڕاستە دژی بڕیاری پەرلەمانە، بۆیەش دانیشتنمان کرد بۆ ئەوەی بڕیارەکە هەموار بکەینەوە، ڕاستە دژی ویستی ئیرادەی زۆرینەی خەڵکی کوردستانە، بەڵام ناکرێت تۆ شتێك بکەی تەنها لایەنی جێ بەجێ بکەی و بڕیار بدەی، کۆمسیۆنی باڵا هەیە و سەربەخۆیە و جێگاکەی لە بەغدایە، ئەو بەو ئیشە هەڵدەستێت و دەڵێت

پێم ناکرێت، کە پێی ناکرێت ناتوانم بڵێم ئیللا دەبێت بیکەی، ئالیەتێك نیە لە خیلالی ئەو چەند ڕۆژەدا بێم هەموو ئەو شتانەی ئەو کردوویەتی من بیکەم و بیدەمە ڕاپرسی هەر دەبێت بەڕێگای ئەوانەوە بکرێت، ئەگەر بمانەوێت بکرێت لەو ڕۆژانەدا، ئەوان کە دەڵێن تەکنیکیە موناقەشەی تەکنیکیان ناتوانم لەگەڵ بکەم، دەڵێ یەك و دوو و سێ و چوار، خوبەرا هەیە، بەشی عەمەلیاتی هەیە، بەشی تەختیتی هەیە، بەشی مالیەی هەیە، دەڵێن هەموو پێمان دەڵێن هینیان هەیە، بێجگە لەو شتانە کە بۆیان ناکرێتن، لەبەر ئەوەی ئێمە بڕیارەکە بە دەرەجە یەك لەبەر ئەو قسانەی جەنابتان کردتتان لەسەر هەبوونی فشاری سیاسی بە تەئکید هەیە خۆ کەس ناتوانێت نکۆڵی لێ بکات، لەبەر ئەوەی لە تەلەفزیۆن دەبینی، بەلام ئێمە موعامەلەمان لەگەڵ ئەو مەوزوعە لەگەڵ کۆمسیۆن هەیە، کە دەڵێتن ناتوانم بیکەم، بۆیە ئێمە ڕەئیەکەمان لەسەر ڕەئیی ئەوان دەدەین، کۆمسیۆنی بالا دەڵێت من ناتوانم بیکەم، ئەمە یەك.

دووش/ زۆر قسە کرا لەو قسانەی جەنابتان کردتتان، من دڵنیاتان دەکەمەوە لەوەی کەوا ئەمریکا ئەگەر ڕەئیەکیدا بێتن، ئەو ڕەئیە ڕەئی ئەوە نییە کە لەسەر کورد گۆڕا بێت، ئەو دوو پەیوەندی تەلەفۆنەی لەنێوان جەنابی مام جەلال و جەنابی کاك مەسعود لەو دوو ڕۆژەدا کراون، من لە هەردوو تەلەفۆنەکە ئاگادارم زۆریشی لە ڕاگەیاندن بلاو کراوەتەوە، تەئکید لەسەر چەند شتێك کراوە:

یەکەم/ پەیوەندی ئەمریکاو کورد ستراتیجییەو بەهێزەو لە دوا ڕۆژیشدا بەهێزتر دەبێت.

دووەم/ ئەمریکا گەلی کوردستانی عێراق بە دۆستێکی نزیکی خۆی دەزانێت.

سێیەم/ ئەمریکا دەڵێت هەرێمی کوردستان، گەلی کوردستان حەقی خۆیەتی دەستووری خۆی هەبێت، ئەمە مەوزوعێکە قابیلی ئەوە نییە، بەلام ئەمریکا بە پەرۆشە بۆ ئەوەی پێکهاتەکانی عێراق پێکەوە بتوانن موسالەحە بکەن، بتوانن کێشەکان حەل بکەن، ئەوە مەسەلەیەکی ترەو ڕێگر نییە، بڕیارەکەی ئێمەش لەبەر چاوی ئەمریکایە، نە ئەو لایەنانەیە کە ناڕازین لە دەستوور، بەڵکو کۆمسیۆنی بالایە، کۆمسیۆنی بالای هەڵبژاردنەکان دەڵێ هۆی تەکنیکیمان هەیە ئێمەی ڕاگرتووە، ئەگینا دە فشاری واش هەبوایە ئێمەی ڕانەدەگرت و بەردەوام دەبووین لە هینەکاندا، چونکە تەنیا پابەندین بە ئیرادەی گەلی ئێمە، تەنیا گەلی ئێمە بڵێ نەخێر بەزۆرینەیان، ئەو وەختی ملکەچی ئیرادەی ئەوان دەبین، مەسەلەی تریش ئەوەی کە کۆمسیۆنی سەربەخۆی خۆمان دروست بکەین، ئەوە لە پەرلەمان باس کراوەو زۆر جار ئاماژەشمان پێ کردووەو، ئێمە ئێستا لێرەدا زۆر موناقەشەشمان کردووە ناکرێت ئەو مەوزوعە بەو پەلە پەلەیە، خۆتان دەڵێن پەلە پەلی مەکەن لە بڕیاردا، بەلام صیغەی ئەوەی نووسراوە لە پرۆژەکە دەڵێ (سەرۆکایەتی هەرێم، حکومەت بەردەوام دەبێت لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارەکان)، ئەو لایەنە پەیوەندیدارەکان زۆر شت دەگەیەنێتن بە کۆمسیۆنی بالاشەوە، یەعنی بەبێ ئەوەی ببێتە قەرار، بە تەئکید یەك لە خەیارەکان ئەوەیە لەگەڵ کۆمسیۆنی بالا بەردەوام دەبین بزانین ئەوان چیان پێ دەکرێت، دەبێت ئەوان پێمان بڵێن بە ڕوونی چ وەختێك دەتوانن بیکەن ئەوە یەکێکە لە خەیاراتەکان، ئەگەر نەبوو، ئەو وەختی سەرۆکایەتی پەرلەمان و حکومەت و ئەو لایەنەی کە پەیوەندی بەو مەسەلەیەوە هەیە بە

تەئكید رێگایەك دەدۆزنەوە بۆ ئەو راپرسییە ئەنجام بدرێت لە وەختی خۆی، ئێستا پشوویەك دەدەین بۆ ماوەی بیست دەقیقە، سەعات (11:15) دێینەوە، نیزامی داخیلی وایە دەبێت پشوویەك بدەین، پرۆژە هەیە دێینەوە ماددە بە ماددە یەكلای دەكەین، ئینشائەڵڵا زۆری پێ ناچێت، ئینجا پرۆژەكە ئاراستەی یەكە یەكەی ئێوە دەكەم ولیژنەی یاساییش، سوپاس.

دانیشتنی دووەم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

بەناوی گەلی کوردستان، دانیشتنەکەمان دەکەینەوە، داوا لە لیژنەی یاسایی دەکەین بێن لە شوێنی خۆیان دابنیشن، فەرموو ڕاپۆرتەکە بخوێننەوە هی لیژنەی یاسایی.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بۆ/ سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان_عێراق

ب/ ڕاپۆرتی لیژنەی یاسایی

لیژنەکەمان بەئامادەبوونی زۆرینەی ئەندامانی کۆبوونەوەی خۆی ئەنجامدا، بۆ دیراسەتکردنی پرۆژەی یاسای هەموارکردنی یاسای پەسندکردنی دەستووری هەرێمی کوردستان، ژمارە(16)ی ساڵی 2008ی هەموارکراو کە خوێندنەوەی یەکەمی بۆ کرا، لەدانیشتنی نائاسایی ژمارە (4)ی ڕۆژی 2009/7/9 و دوای گفتوگۆکردن ڕای جیاواز هەبوو لەسەر ماددەی یەکەمی پرۆژەکە، ئەویش بەشێکیان لەگەڵ ئەوەدانە کە ماوە دیاری بکرێت بۆ ڕاپرسی گشتی،و زۆرینەی ئەندامان پشتگیری ناوەڕۆکی پرۆژەکە دەکەن، دوای لابردنی وشەی (گونجاو) (مناسب) لەپرۆژەکەدا.

تکایە دەقی پرۆژەکە و ڕای لیژنەکان بخرێتە بەردەم کۆبوونەوەی پەرلەمان بۆ ڕا دەربڕینی گونجاوو دەنگدان لەسەریدا.

لەگەڵ ڕێزماندا

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

باشە ئێستا ڕەئی لیژنەی یاسایی ئەوە بوو کە خوێندیانەوە، ئەویش دیارە دوو ڕەئیان هەیە لەسەر پرۆژەکە، بۆیە دێینە سەر ماددەی یەکەم، ئێستا مادده بەمادده بەکوردی و بەعەرەبی دەیخوێنینەوە دوایش ڕەئی لیژنەکەش لەسەری، پاشان دەیخەینە دەنگەوە، ئێستا ماددەی یەکەم، فەرموون.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

المادة (1): تلغى الفقرة (ثانياً) من المادة السادسة المعدلة من القانون ويحل محلها مايلي:

ثانياً: يتم تحديد موعد مناسب للاستفتاء العام على مشروع دستور اقليم كوردستان ـ العراق بالتنسيق بين رئاسة برلمان إقليم كوردستان ـ العراق وحكومة الاقليم والجهات ذات العلاقة.

بەڕێز خلیل ابراهیم محمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ماددەی (1): بڕگەی (دووەمی) ماددەی شەشەمی هەموار كراوی یاساكە پووچەڵ دەكرێ، و بەم جۆرە دەخوێندرێتەوە:

دووەم/ كاتێكی گونجاو بۆ ڕاپرسی گشتی دیار دەكرێت، بۆ پرۆژەی دەستووری هەرێمی كوردستان بە هەماهەنگی لەگەڵ سەرۆكایەتی پەرلەمانی هەرێمی كوردستان – عێراق و حكومەتی هەرێم و لایەنە پەیوەندیدارەكان.

بەڕێز عونی كمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

لیژنەكەمان بەئامادەبوونی زۆرینەی ئەندامانی كۆبوونەوەی خۆی ئەنجامدا، بۆ دیراسەتكردنی پرۆژەی یاسای هەمواركردنی یاسای پەسندكردنی دەستووری هەرێمی كوردستان، ئەوە بوو دوو ڕای جیاواز دروست بوو، یەكەم: ماوەیەك دیاری بكرێت بۆ ڕاپرسی گشتی، دووەم: دەڵێن وشەی (مناسب) لابربرێت لە پڕۆژەكەدا، زۆرینەش لەگەڵ ڕەئی دووەمدان و پشتگیری پڕۆژەكەیان كردووە، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

كاك جمال قاسم پێشتر وتی قسەم هەیە لەسەر پڕۆژەكە، فەرموو.

بەڕێز جمال محمد قاسم:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

وەڵڵا من ئەڵێم ئەگەر ئێمە قەناعەتی شەخصیمان هەیە، سەبەبەكە تەكنیكی و فەنیە، لەگەڵ كۆمیسیۆنی باڵا نووسراوێك تەحدید بكەن ئەوان كەی ئامادە دەبن، ئەوكاتە بكرێت بە بڕیارێك، خۆ ئەگەر تەكنیكی و فەنی نیە، خۆ هەر ئەوە نیە شتی تر لەلای سەرۆكایەتی پەرلەمان وازحە، ئەوە تەحدیدی كات نەكرێت بۆ ئەوەی تووشی مەوقیفێكی حەریج نەبین، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

وەڵڵا خۆی پێش ئەوەی قسەتان بدەمێ، هەر وەكو ڕوونكردنەوەیەك ئێمە دوێنێش، لەگەڵ سەرۆكی فراكسیۆنەكان ولیست و نوێنەری جیاجیا كە لە پەرلەماندا بەشدارن، كۆبوونەوەمان كرد، ئەو صیغەی كە نووسراوە لەبەر ڕۆشنایی تێگەیشتنمان بوو بەدیاری كردنی هەموو لایەنی مەسەلەكان، بەتایبەتی لەڕووی تەكنیكیەوە، كە كۆمیسیۆنی باڵا ئەوەی دەستنیشان كردووە، هەر دوێنێش لەگەڵ كۆمیسیۆن قسەمان كرد، تەحدید كردنی ڕۆژێك ئەوان ناتوانن هەر لە ئێستاوە بڵێن بەڵێ و گرنتی بدەن و ڕۆژی نە 8/11 نە 8/19 دیاری بكەن، ئێمەش لە هەمان كاتدا ناتوانین هەڵبژاردن بكەین بۆ پەرلەمان و بۆ سەرۆكی هەرێمی كوردستان لە ڕۆژی 7/25 دوایی دوو هەفتەی تر خەڵكەكە ئەزیەت بدەینەوە و بانگیان بكەین بۆ هەڵبژاردنێكی تر، بۆیە ڕەئیەكە وابوو كە وای بەجێ بهێڵین لەو بەینەدا، سەرۆكایەتی پەرلەمان بەڕاوێژ لەگەڵ سەرۆكایەتی حكومەت ولایەنە بەرپرسەكان، دەستنیشانی ئەو ڕۆژە بكەن،

خۆشتان زۆر قسەتان کردو وتتان نەدەبوایە ئەو ڕۆژە تەحدید بکرێت، ئەگەر زامنی ئەوەمان نەکردبێ، ئێستاش هەر لەبەر ئەو ڕەئیەیە کە لە کۆبوونەوەی سەرۆکی فراکسیۆنەکاندا هەبوو، ئێمە ئەگەر ڕۆژێك دیاری بکەین و دوایش ئەگەر نەکرا لەو ڕۆژەدا، بۆیە ڕەئیەکە وا پەسەند کرا، کە بەجێی بهێڵین بۆ سەرۆکایەتی پەرلەمان و حکومەت و لایەنە پەیوەندیدارەکان، لایەنە پەیوەندیدارەکان کۆمیسیۆنی باڵاش یەکێکە لەو لایەنانە، دەبێ لەگەڵیاندا بەردەوام بین، پێش ئەوەی بکرێت بەقەرار و ئیعلان بکرێت کە ئەو ڕۆژە ڕاپرسیە، دەبێ زامن بکرێت کە کۆمیسیۆنی باڵا بەنامە بۆمان بنووسێت کە فلان ڕۆژ دیاری بکرێت، تا بێت لە پەرلەمان لێرەدا عەرز بکرێت و تەحدیدی کاتەکە بکرێت، بۆیە دانراوە، بەڵام ئەگەر نەکرا، جارێکی تر ڕەخنەمان لێ بگیرێت و بڵێین ناکرێت، باشە ئێستا قسەتان دەدەمێ، کاك تەلعەت فەرموو.

بەڕێز طلعت محمد صالح تۆفیق:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من لەگەڵ قسەی کاك جمال قاسمم، بەس سەقف زەمەنیەك دیاری بکرێت، نەوەك بڵێین سێ مانگی تر یان چوار مانگی تر، کاتێك دیاری بکرێت لە ئێستاوە تا مانگێك، تا 20 ڕۆژ، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

دکتۆرە هالە، فەرموو.

بەڕێز د. هالە سهیل وادی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەنیسبەت ئەو ماوەی کە دیاری کراوە، بە موتڵەقی ماوەتەوە، بۆیە پێم وایە ئەوە زەرەرێکی گەورەیە بۆ هەرێمی کوردستان، ئێمە پێویستە فشار دروست بکەین بۆ ئەوەی ئەو ڕیفراندۆمە بکرێت، با دوورتر بێت، بەڵام مسۆگەر بێت، بۆ نموونە کۆتایی ئەمساڵ هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراق دەکرێت، زۆر گرنگە ئێمە ئیستغلالی ئەو کاتە بکەین، بۆ ئەوەی ئیشی کۆمیسیۆنەکەش دیارتر و ڕوونتر بێت، ئێمە دەتوانین ئەو ڕیفراندۆمە لەگەڵ هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراقدا ئەنجام بدەین، ڕاستە 4 – 5 مانگی ترە بەس بۆ ئێمە مەزموون ترە، کە ماوەکە دیاری بکرێت، لە ئێستاوە تا کۆمیسیۆن بتوانێ کاری خۆی بکات بۆ ئەو کاتە، خەڵکانی هاووڵاتی هەرێمی کوردستانیش ماوەیەکی باشە کە پێیان دەدرێت تا زیاتر دیراسەی ئەو دەستوورە بکەن و قەناعەتی پێ بێنن، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك عزالدین، فەرموو.

بەڕێز عزالدین سلیم خدیدا:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئێمە با سەیر بکەین هەموومان، لەگەڵ دواخستنی ئەو ڕیفراندۆمە نین، بەڵام ئێمە مەجبوورین کە تەئجیلی بکەین، با ئێمە مێژوویەکی دیاریکراو دانەنێین کە فلان ڕۆژە، بەس سەقفی زەمەنی دیاری بکەین، بە دوو مانگ یان سێ

مانگ، یان با ئێمە هەرچەندە ئیتیفاق بکەین لەو چەند مانگەدا، هەم قیادەی خۆمان کە سەرۆکایەتی هەرێمە و سەرۆکایەتی پەرلەمانەو کۆمیسیۆنی باڵاشە، گفتوگۆ بکەن بۆ دیاریکردنی سەقفی زەمەنی و ڕۆژێك دیاری بکەن، بەڵام بەبێ سەقفی زەمەنی بەواتا ئیشەکە مردووە و کوشتوویانە، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك عومەر، فەرموو.

بەڕێز عمر عبدالرحمن علی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

خۆی ئاشکرایە دەستوور وەکو لە پێشتر باسی لەسەرکرا، کاریگەرییەکی زۆر گرنگی هەیە، پێناسەی گرنگی هەموو میللەتێکە، کە بیەوێت ببێت بە خاوەنی پێناسەی خۆی و تەحدیدی مەسیری خۆی پێبکات، ئەم شتانە ڕاستە، بەڵام وەکو باسی لەسەر کرا کۆمیسیۆنی باڵا هەندێ ئەسبابی فەنی بۆ خۆی هێناوەتە پێشەوە، کە ڕۆژی 8/11 دابنێت، خۆی ئەگەر 7/25 هەڵبژاردنی پەرلەمان بکرێت، چۆن 8/11 کۆمیسیۆنی باڵا فریای فەرزی ئەصوات ونەتیجەی پەرلەمان و سەرۆکی پەرلەمان ئەکەوێت، بەواتا جارێکی تریش تەئجیل ئەبێتەوە، ئەو هەموو تەئجیلانەش لەهەر بڕگەیەکی یاسایی و لەهەر شتێکی مەسیریدا، من پێم وایە نرخ و قیمەتی ئەو مەسەلەیە کەم ئەکات و نایهێڵێت و ئەیمرێنێت، لەم بڕگەی کە باسی لەسەر کراوە، من لەگەڵ ڕاپۆرتەکەی لیژنەی یاساییدام، کە ئەڵێت ماوەیەك دابندرێت، بەڵام با ماوەکە موناسیب نەبێت، چونکە ئەگەر موناسبی لەسەر بێت، ئەوە ئەبێت بە زەریعەیەك لەوانەیە هەموو کاتێك تا 50 ساڵی تر بێت هەر بڵێین موناسب نیە، انشاو الله کەی موناسب بوو ئەو کاتە باسی لەسەر ئەکەین، من پێم وابوو وەختی خۆشی دەنگدان لەسەر دەستوور پێم وابوو کارێکە لەپەرلەمان گرنگترە، ئەگەر وەکو دەنگدان حسابی لەسەر بکەین، بەڵام تازە وای لێهاتووە کە ئەکرێت تەئجیل بکرێت، لەبەر ئەو هۆکارانەی کە کۆمیسیۆن باسی لێوەکردوون، ڕەنگە ئەوەش لە ژێر زەختێکی سیاسی و دەرەکی و ناوەکی بێت کە باسی لەسەر کرابێت، با ئەو موناسیبەی لەگەڵدا نەبێت وکاتێك وەکو چۆن ئێمە بۆ قانونی پارێزگاکان باسمان لێوە کرد و وتمان(الى ما قبل نهاية السنة) مەوعیدێکی لەسەر تەحدید بکرێت بۆ ئەوەی ئەو کاتە ئیلتیزامی زیاتری پێوە ببینێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

دکتۆر فوئاد، فەرموو.

بەڕێز د. فؤاد احمد محمد بابان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە لەقسەی ئەندامە بەڕێزەکاندا دەرکەوت کە هەموومان نیگەرانین بەوەی کەوا ڕاپرسی دواکەوتووە، بەڵام دەبێ هەموومان ئەوە بڵێینەوە کە بەڕاستی دەستوور هەم مافێکی دەستووری هەرێمی کوردستانە، هەم دەستکەوتێکی سیاسیە، هەم هۆکارێکی گرنگە بۆ ئەوەی دەسەڵاتەکانی هەرێم بکرێت بەدامەزراوەیی، بە موئەسەسات، بەڵام

لەكاتێكدا كە ئێمە ناچار بووین لەسەر پێشنیارو نامەی كۆمیسیۆنی باڵای هەڵبژاردنەكان بۆ ئەوەی ڕاپرسی دوابخرێت، من پێشنیار دەكەم ئەو مناسبە لابرێت، لەجیاتی ئەوە بووترێت (یتم تحدید اقرب موعد)نزیكترین كات وەكو دیارە نزیكترین كاتیش زۆر زەحمەتە وەكو باستان كرد كەوا لەگەڵ كۆمیسیۆن دیاری بكرێت، من پێم وایە ئاوا بنووسرێت هەم ئێمە تەئكید دەكەینەوە كە دەمانەوێت لەكاتێكی نزیكدا بكرێت هەم موناسیبەكەشی لادەبەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

ڤیان خان، فەرموو.

بەڕێز ڤیان احمد خضر پاشا:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئێمە لەكاتێكدا كە گوێمان لەقسەی كۆمیسیۆنی باڵا بوو، خۆیان وابانگەشەیان كرد كەوا دوو مانگیان دەوێت لەسەر پێوانەو مەعایری نێودەوڵەتی، ئەگەر بێت و ئێمە ئەو دوو مانگە لەو ڕۆژەی كەوا ئێمە بڕیارماندا 7/25 بێت، لەو ڕۆژەوە حسابی بكەین، دوو مانگی بۆ دابنێین، كەواتە قسەی كۆمیسیۆن دەبڕێت كە بەپێی پێوانەو مەعایری نێودەوڵەتی كە 60 ڕۆژیان دەوێت، ئێمە دەتوانین ئەو 60 ڕۆژە بكەین بە سەقفی زەمەنی كەواتە قسەی ئەوانیش دەبڕێت و شتەكەش وای لێدێت، كە پاش ئەوەی دەنگدانیش دەكرێت و سوێندی پەرلەمانی تازەش دەخورێت، كەوابوو دەكرێت ئەو 60 ڕۆژە بێت بەپێی پێوانەی نێودەوڵەتی و وەرگرتنی كاتی خۆشیان بەو شێوەیە عەرزیش دەكرێت بۆ هاووڵاتیان كە زیاتر ئاگادار بن، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

كاك سعدالدین، فەرموو.

بەڕێز سعدالدین عبداللە مولود:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

هەموومان باش دەزانین لەو دانیشتنەی كە ئێستا بەڕێوەچوو، ئینتباعێك وەرگیرا ئەویش ئەوەیە، كە قیادەی كوردی سەرۆك بارزانی یان هەر كەسێك هەبێت، كە مساوەمە لەسەر ئەوە بكات كەوا دەستوور وەكو ناسنامەیەك، یان لە پشت پەردەكان ئەوەی لەگەڵدا بكرێت كەوا ئیستیفتائی لەسەر نەكرێت، تەسەور ناكەین شتی وا مەقبولیش نیە، مەرفوزە، با ئەو ئینتیباعە وەرنەگیرێت، حەتا لە پێش شاشەكان و لەپێش ئیعلامیش، ئەو شتە وانیە بە تەسەوری من ئاوایە كە باسم كرد، بەنیسبەت تەحدید موعد مناسب، بەڕەئی من مناسب كەلیمەیەكی ئەدەبیە، یەعنی كەلیمەیەكە نابێ لەناو قانون ئیشارەتی پێبدرێت، باشترین حەل ئەوەیە، هەر تحدید موعد و ئیستیفتا لەسەر دەستوور با ئەو تەحدیدە خۆمان بیبەینە دەرەوە، واتە ئێمە تەحدیدی مەوعیدەكە نەكەین، ئیلتیزاماتەكە زیاتر بخەینە سەر سەرۆكایەتی هەرێم یان بیخەینە سەر حكومەت، با ئاوا بووترێت باشترە،(یتم تحدید موعد للاستفتاو العام على مشروع

دستور اقليم كوردستان - العراق بالتنسيق بين رئاسه برلمان إقليم كوردستان - العراق وحكومه الاقليم والجهات ژات العلاقه)، من وای بەباشتر دەزانم، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

كاك عادل، فەرموو.

بەڕێز عادل محمد امین:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئێمە لەدانانی دەستووری هەرێمی كوردستان مادام ڕێگەی ڕیفراندۆممان گرتووە، ئەمانەوێت دەستووری هەرێمی كوردستان بەڕیفراندۆم هێزی پێبدرێت و بخرێتە كارەوە، یەعنی مەفروز بوو، ئەگەر چی كاتی خۆی لەو پڕۆژە بڕیارە كە پەرلەمان بۆ ئالیەتی دانانی دەستووری هەرێمی كوردستان ئامادەی كردبوو، من مولاحەزەم دا كاك عەونیش لێرەیە، یەعنی بەڕاستی ئەمە زۆر نا ستانداردانە كاتەكەمان دانا، یەعنی من كاتی خۆی مولاحەزەم دا، وتم من مولاحەزەم لەسەر كاتەكە هەیە، باش وایە بۆ ئەوەی حجەج نەهێڵینەوە بۆ ئەوەی كەسێك نەڵێت كاكە ئەو دەستوورەی ئێوە زۆر جیاوازە لە هەموو دەستووری دونیا لەڕووی پەسەند كردنەوە لە ڕووی كاتەوە بۆ ئەوەی خەڵك ئاگای هەبێت لە فەصڵ و ماددەی ئەم دەستوورە كە چۆنە، بۆیە بەڕەئی من دانانی كات زۆر زۆر گرنگە، لەبەرئەوەی ئیستیفتای دەستووری لە هەموو دونیادا نیە كە ئیستیفتایەكی دەستووری بهێڵیتەوەو بە موتڵەقی بڕوات، لەهەموو دونیادا كاتێك دیاری دەكرێت، ئەو كاتەش ئێمە ئەگەر دایبڕێژین پێم وایە بەڵگەو حجەی هەر لایەنێك، هەر كەسێك نامێنێتەوە لەسەر ئەوەی كە بڵێن كاكە بەشێوەیەك دەستوورتان ڕیفراندۆم كردووە، كە وێنەی نیە لە دونیادا، بۆیە من پێشنیاری ئەوە دەكەم، ئەگەر بكرێت 1ی نەورۆز دابنێین بۆ ڕۆژی ڕیفراندۆمەكە، كە ئەكاتە سەری ساڵی كوردی و ئەكاتە جەژنی كوردی، جەوەكەش زۆر لەبار دەبێت بۆ ئەو كارە، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

دكتۆرە شكریە، فەرموو.

بەڕێز د. شكریە رسول ابراهیم:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

یەكەم: وەكو لە ماددەی یەكەم، لە فەقەرەی یەكەمدا هاتووە، كە تەنسیق هەبێت لەنێوان سەرۆكایەتی پەرلەمان و حكومەتی هەرێم و لایەنە پەیوەندیدارەكان، مادام وایە من بەباشی دەزانم كە سەقفێكی زەمەنی دیاری بكرێت، بۆ ئەم حاڵەتەو گونجاویشە، دووەم: حەز دەكەم هەڵبژاردنەكە لەگەڵ هەڵبژاردنی پارێزگاكان بێت، پارێزگاكانی هەرێم، سێیەم: وشەی مناسب بەڕاستی لێرەدا زیادەیەو لابرێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك دلێر، فەرموو.

بەڕێز دلێر محمد شریف:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من هەمان ڕەئی کاك عومەرم هەیە، کەلیمەی مناسب، مەتاتیەتێکی زۆری تێدایە، زەرورەتیش وایە کەوا تەحدیدی نالێین ئێستا مێژوو، بەلاّم ئەبێ لەنیهایەتی ئەم ساڵەدا کۆتایی پێبێت، یەعنی تەحدیدی کەلیمەی نیهایەت بکەین، یەعنی تا کۆتایی ساڵ، بەلاّم من پێشنیاری ئەوە ئەکەم پێش تەعدیلی دەستوور کەلەعێراقدا دەکرێت ئەم پێش بخرێت، یەعنی ئەو ئەرکە کە دەخرێتە سەر هەر سێ سەرۆکایەتیەکە بۆ تەحدید کردنی ئەو ڕۆژە، من پێشنیار دەکەم بخرێتە پێش ئەو کاتەوە، چونکە کە کەوتە پاش ئەوەوە من پێم وایە ئەو دەستوورە ئێستا کە مرا، ئەوەندەی تر دەمرێندرێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

مام خورشید، فەرموو.

بەڕێز خورشید سلیم شێرە:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

کاتی خۆی کە پێش هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراقی، ڕەشنووسی دەستوور کە دانراو ماددەی 140ی کەوتە ناو، سەرکردایەتی کورد ڕای گەیاند من یەکێك لەو کەسانە بووم کە پرسیارم لێکردن، کە ئایا تەتبیع لە مەنتقەی کەرکووك و بەتایبەتی شوێنەکانی تر، تەتبیع پێش هەڵبژاردن دەکرێت یان پاش هەڵبژاردن، ئیسراریان کرد وتیان پێش هەڵبژاردن، ئەوە هەموومان دەزانین کە نەکرا، پاش تێپەڕبوونی زیاتر لە ساڵێك یان دوو ساڵ، خەڵکی تەداخولی کرد، هاتن لەو پەرلەمانە ئیجباریان کردین کە بۆ 6 مانگ تەئجیل بکرێت، کە 6 مانگەکەشمان تەئجیل کرد ئەوە بووە، ساڵێك و شەش مانگیش هەر نەکرا، بەلاّم ئێمە بڕیاری خۆمان داو فرسەتمان دا بەوان و بەڵگەمان نەهێشتەوە بۆ ئەوان، ئێستاش ماددەی 140 مومکینە بەچەند ساڵی تریش جێبەجێ نەکرێت، من لەگەڵ ئەوەدام وەکو پێشتر باسم کرد لە دانیشتنی پێشوو، نە سەلاّحیەتی کۆمیسیۆنەو نە هی ئێمەشە، سەلاّحیەتی خاوەن بڕیارە کە ئەم مەوزوعە دوابخرێت، وەکو ئەوەی کە کۆمیسیۆن جوابی ئێوەی داوەتەوە، تەحدیدی ڕۆژێکی کردووە، من موتمەئینم کە جێبەجێی ناکات، لێش ناگەڕێن جێبەجێی بکات، بەلاّم با دیسان ئەو تۆپە بهاوێینە ناو گۆڵی ئەوان، با ئێمە موافەقە لەسەر ئەو مەوعیدە بکەین کە کۆمیسیۆن دایناوە، با ئەو جێبەجێی نەکات، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك بەڵێن، فەرموو.

بەڕێز حمد عبدالله محمود (بەڵێن):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وەڵڵا منیش هەمان ڕەئی مام خۆرشیدم هەیە، بۆ ئەوەی حوجەتی ئەوان نەمێنێ کەئەڵێن لەباری تەکنیکیەوە ئێمە کێشەمان هەیە، ئێمەش مەترسی ئەوەمان هەیە، کە دوو هەڵبژاردن لە ماوەی 17 ڕۆژدا بۆ خەڵکی خۆمان زەحمەتە و ئاسان نیە، ئەوەش کێشەیەکە، بەڵام بەڕاستی دیاری کردنی سەقف زۆر گرنگە، وەکو کاک دلێر و کاک عبدالرحمن و کاک عومەر باسیان کرد، بەڕاستی با ئەو سەقفە دیاری بکرێت پێش تەعدیلی دەستووری عێراقی، ئێمە ئەو دەستوورەی خۆمان پەسەند بکەین، چونکە مەترسی هەیە کە ئەوان بیخەنە دوای ئەوە، بۆیە من پێم باشە، ئەگەر لەسەر 11ی مانگیش موافق نین، ئەوە با سەقفەکە بۆ نیهایەتی ئەمساڵ بێت، بۆ ئەوەی بکەوێتە پێش تەعدیلی دەستووری عێراقی، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاک شێخ ادهم، فەرموو.

بەڕێز ادهم عثمان احمد بارزانی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

هەروەکو مە باسکردیە، ئەم دەستوورە هی میللەتی کوردە، یان بە گوتنەکا دی ئیرادا میللەتی کورد لەم دەستوورە دیار کرن، چەند ڕۆژێك یان چەند هەیڤێك پێش و پاش کردنا ئەڤ دەستوورە هیچ شتێك لە ئیرادا ئەم میللەتا ناگۆڕێ، ئەم میللەتە ئیرادەی هەیە و بە ئیرادەش دەگاتە جێ، زوو بێت یان درەنگ، ئەز لە دەستپێکێدا تەئیدی ڕەئیا دکتۆرە هالە دکەم، کە پێش مە ئاخافت و ئیشارەت پێ کر، بەڕەئیا من دەبی مە وەختەك دیاری بکەین، وشا گونجاو یان کەلیمەی مناسب، لەجێگای خۆیدا نایەتن، ئەم تەئکید لەسەر ڤە خالا بکەین، کە پێش دوماهیا ساڵا 2009 ئیستیفتا بکرێت، یان ڕیفراندۆم لەسەر ئەم دەستوورە بێتە کرن، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاک ئارام، فەرموو.

بەڕێز ئارام رسول مامەند:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا من مولاحەزەیەکم لەسەر خودی ماددەکەو شێوەی داڕشتنەکەی هەیە، بەو شێوەی کە هاتووە، باس لە هەماهەنگی نێوان سەرۆکایەتی پەرلەمان و سەرۆکایەتی حکومەت و لایەنە پەیوەندیدارەکان دەکات، من پێم باشە بەرواری ڕیفراندۆم لەسەر پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان لەلایەن پەرلەمانی کوردستانەوە دەست نیشان بکرێت، واتە تەحدیدی ئەو لایەنە بکرێت کە دەست نیشانی بەروارەکە دەکات، بەهەماهەنگی لەگەڵ حکومەتی هەرێم و لایەنە پەیوەندیدارەکان، بۆیە پێم باشە ئەمە گۆڕانێکی تێدا بکرێت، ئەمە یەکەم، دووەم: سەبارەت بە

دەست نیشان کردنی بەرواری ڕاپرسی، ئێمە نابێ ئەوەمان لەبیر بچێ من پێم وایە کەلیمەی گونجاو کە لێرەدا هاتووە، دوو، سێ مانا دەگەیەنێ، یەکەمیان: ئەو ستاندارده نێودەوڵەتیانەی کە هەیە، کە پەیوەنـدە بـەو مودەیـەی کـە دەسـت نیشـان دەکرێـت بـۆ ڕاپرسـی، دووەم: بـوونی چـاودێری بیـانی، سـەرکەوتنی هـەر هەڵبـژاردن و ڕاپرسیەك بەشێکی خۆی لـەوەدا دەبینێتـەوە کـە تـا چـەند تـۆ ئـەتوانی چاودێرانی بیانی و نێودەوڵـەتی بێنیـت بـۆ چاودێری کردنی ئەو پرۆسەیە، دواتر ڕەزامەندیان لەسەری، من پێم وایە ئەو بەروارەی کە کۆمیسیۆن دیاری کردووە، 8/11 کارێکی ئەستەمە کە تۆ بتوانی ڕێژەیەکی گونجاو چاودێر بێنیت بۆ چاودێری کردنی ئـەو ڕاپرسـیە، بۆیـە مـن بەباشـی دەزانم کـە ئێمـە کـات دەسـت نیشـان نەکـەین، بـۆ ئـەوەی جـارێکی تـر پەرلـەمان تووشـی ئـەوە نـەبێت کـە دابنیشێتەوە بۆ دواخستنی، لەگەڵ ئەوەشـدام کـە ئەگـەر ئیمکـان بێـت، لەگەڵ هەڵبـژاردنی ئەنجومـەنی پارێزگاکانـدا یـاخود هەڵبـژاردنی پەرلـەمانی عێـراق، کەلـە ئایندەیـەکی نزیکدا دەکرێـت، هـەوڵ بـدرێت ئـەم دەسـتووره ئـەو کاتـە ڕاپرسی لەسەر بکرێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

دوا کەس کە بیەوێت قسە بکات، کاك محمد فەرەج، فەرموو.

بەڕێز محمد فرج احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

یەکەم: من سەرەتا لەگەڵ ئەوەدا نیم کە دەستوور لەگەڵ هیچ هەڵبژاردنێکدا بکرێت، با بەتەنها بێت، بـا ئێمـە لەمـە دەرس وەربگرین، با نەی پێچینەوە بە شتی ئالۆزەوە، دووەم: ئەگەر ئەم دەسـتووره ئێمـە پشـت بـە کۆمیسـیۆنی بـاڵای هەڵبژاردنەکانی عێراق ببەستین، من پێم وایـە ئـەم کۆمیسـیۆنە هـەتا مـانگی 2ی سـاڵی 2010 نـاتوانێ هـیچ شـتێك بکات غەیری هەڵبژادنی پارێزگاکانی کوردستان، هەڵبژاردنی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق، کەخۆی بۆ ئامادە دەکات، لەبەر ئەوەی هەنجەتی هەر ئەمێنێ لەهەر کاتێکدا بتوانێ ئەم ئیشەی تۆ دوا بخات، بەڵام من پێشـنیاری ئـەوە دەکـەم، ئێمە دوو ڕاسپاردەی گرنگ یان دوو بڕیار بەجێ بهێڵین بـۆ خـولی سـێیەمی پەرلـەمان، یەکـەم: کۆمیسـیۆنێکی بـاڵای هەڵبژاردن لەهەرێمی کوردستان کە بەدەستووری عێراقی فیدراڵ ئێمە مافمـان هەیـە، دایبمـەزرێنن، ئـەو کۆمیسـیۆنە دەستوور لە ساڵی 2009 ڕاپرسی پێ بکات بەیاساکەی ئەو، ئەو سەرپەرشتی بکات ئیتر پێویستیمان بەو کۆمیسیۆنەی تـر نـەبێت، بـۆ دیـاری کردنـی ماوەکـەش مـن پێشـنیاری ڕۆژێـك دەکـەم، کۆتـایی دواهـەمین پرۆسـەی ئـەنفال کـە لەکوردستاندا کرا، کە بڕیارەکەی لە 8/23دا دەرکرا، بەڵام عەمەلیەکە لە 9/2 کۆتایی پێ هـات، مـن پێشـنیار دەکـەم 9/2 بکرێت بـەو ڕۆژەی کـە نـەیارانی گـەلی کـورد پێیـان وابـوو ئـیتر لـەم ڕۆژەدا کۆتـایی پێهاتووە، ئێمـە لـەو ڕۆژەدا ڕاپرسی بۆ دەستوور بکەین، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

کاك شێروانیش داوای قسەی کرد، وەکو سەرۆکی لیژنەی یاسایی، فەرموو.

بەڕێز شێروان ناصح حەیدەری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئێمە کاتێکمان دانا بۆ ڕاپرسی لەسەر دەستوور ئەویش 7/25 بوو، لەدیاری کردنی ئەو کاتەدا پەرلەمانی کوردستان سەرکەوتوو نەبوو، بەپێی ئەو قسانەی کە جەنابت لەسەرەتای کۆبوونەوەکەدا ئیشارەتت پێدا، واتە بەقەناعەتی شەخصی خۆم دیاری کردنی هەر فەترەیەکی زەمەنی وا دەکات کە ئێمە موەفەق نەبین، لەبەر ئەوەی ئەو ڕەوشە سیاسیەی کە هەیە، ئەو بیانوانەی کە هەیە، بەنیسبەت نەیاران و ناحەزانی گەلی کوردستان ڕەنگە تۆ نەتوانی تەحدیدی ڕۆژەکە بکەین یان فلان دەقیقە بکەیت کە تۆ بتوانی ئیستیفتا لەسەر دەستوور بکەیت، هەندێك لە ئەندامانی پەرلەمان ئیشارەت بەوە دەدەن کە دەڵێن پێش 2009 بکرێت، من شتێکی زۆر بەسیت دەهێنمەوە، هەڵبژاردنی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق لە مانگی 1 دەکرێت، زۆر زۆر تەبیعیە بڵێین با لەگەڵ ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق بکرێت، کە مانای وایە دیسان حەتا 2009 شمان تەحدید کرد، ڕەنگە لە نیهایەتی 2009 نەکرێت بخرێتە 2010، حەق وانیە ئێمەش گومان لەسەرکردایەتی خۆمان بکەین یان لەسەر سەرۆکایەتی پەرلەمانی خۆمان بکەین، حەق وا نییە ئێمە ئەو عەینەکە ڕەشە لەچاوی خۆمان لادەین و بەچاوێکی ڕەش سەیری دەستوور نەکەین، هەر ئیرادەی ئەو میللەتەیە کە توانی پەرلەمان دروست بکات، هەر ئیرادەی ئەو میللەتەیە کەتوانی حکومەت دروست بکات، هەر ئیرادەی ئەو میللەتەیە کەتوانی فیدرالیەت بچەسپێنێ، ئێستاش ئێمە خاوەنی ئەو میللەتەین کە ئەو ئیرادەی هەیە کەبتوانێ دەستوورێك بچەسپێنێ، بۆیە من لەگەڵ ئەوەدا نیم دەستی سەرۆکایەتی پەرلەمان ببەستینەوە، دەستی سەرۆکایەتی حکومەت ببەستینەوە، دەستی سەرۆکایەتی هەرێم ببەستینەوە، بۆ ئەوەی ماوەیەك یان ڕۆژێك دیاری بکەین بۆ ڕاپرسی لەسەر دەستوور، مومکینە ڕاپرسی لەسەر دەستوور بەمانگێکی تر بکرێت، یان بەدوو مانگی تر بکرێت، بۆ ئیمە بیخەینە ئەو قاڵبەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

زۆر سوپاس، نزیکەی 18 کەس قسەیان کرد، هەموویان لەسەر ئەوە موتەفقن کە کەلیمەی (مناسب) لابرێت، ئەو ڕەئیەی کە تازە هاتە پێشەوە کە ڕۆژ دیاری بکرێت، یەعنی سەقفێك هەبێت بۆ ڕاپرسی ئەوە دەخەمە دەنگەوە یەکەمجار، ئەگەر دەنگی هێنا ئەوکاتە قسەی لەسەر دەکەین، کێ لەگەڵ ئەو ئیقتراحە تازەدایە کە لەلایەن ژمارەیەك لە ئەندامانی پەرلەمانەوە هاتە پێشەوە، کە دەڵێن دەبێ سەقفێکی زەمەنی هەبێت بۆ ڕاپرسی لەسەر دەستوور، کێی لەگەڵدایە بادەستی بڵند بکات تکایە؟، دەیژمێرین 29 کەسی لەگەڵدایە، فەرموون کێی لەگەڵدا نیە؟، 32 کەسی لەگەڵدا نیە، بۆیە ئەصڵەکە مایەوە، بەهەرحاڵ من یەك شتتان پێ ڕادەگەیەنم کە سەرۆکایەتی پەرلەمان و حکومەت ولایەنە پەیوەندیدارەکانیش و بۆچوونەکانیش کە لێرەدا هەن، هەموو خیاراتمان لە پێشە، یەکەمیان: کۆمیسیۆنی باڵا دەبێ بزانین کەی دەتوانێ ئەو کارە ئەنجام بدات، بەزووترین کات لە چەند مانگی داهاتوودا، دووەم: ئەنجومەنی پارێزگاکان بەپێی قانون ئەبێ پێش 2009 هەڵبژاردن بکەن، دەکرێت لەگەڵ ئەوانەدا ڕەبت بکرێت، سێیەم: هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراق، خوانەخواستە ئەگەر لەگەڵ ئەو دووەدا نەکرا، ئەوا لەوێ بکرێت، ئەگەر هەر

زانیشمان ناکرێت ئەوە خیاراتی تریش هەیە، ئاماژەیان پێکرد و پێویست ناکات پێش بینی بۆ بکەین، بەوەشەوە ئەگەر کۆمیسیۆنی باڵا بۆی نەکرا، یان بۆی نەکردین، ئێمە حەق و مافی خۆمانە کە کۆمیسیۆنی باڵای تایبەت بەخۆمان دروست بکەین، بەڵام ئەوە ئێستا پێویست ناکات، کەواتە تا ئێستا ئەوان بەو ئیشە هەڵدەستن دەبێ ئەوان ڕابسپێرین، ئەگەر کرا ئەوە باشە، بەس دڵنیا بن لەوەی کە لەو چەند مانگەی داهاتوودا ئەو ڕاپرسیە دەکرێت، ماددەکە بەو شێوەی کە دەیخوێنمەوە (مناسب) نەماوە، ئێستا کاک عەونی ماددەی یەکەم بخوێنەرەوە بۆ ئەوەی بیخەینە دەنگەوە، فەرموو.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

المادة (1): تلغى الفقرة (ثانياً) من المادة السادسة المعدلة من القانون ويحل محلها مايلي:

ثانياً: يتم تحديد موعد للاستفتاء العام على مشروع دستور اقليم كوردستان ـ العراق بالتنسيق بين رئاسة برلمان إقليم كوردستان ـ العراق وحكومة الاقليم والجهات ذات العلاقة.

بەڕێز خلیل ابراهیم محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ماددەی (1): بڕگەی (دووەمی) ماددەی شەشەمی هەموار کراوی یاساکە پووچەڵ دەکرێ و بەم جۆرە دەخوێندرێتەوە:

دووەم/ کاتێك بۆ ڕاپرسی گشتی دیار دەکرێت بۆ پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان بە هەماهەنگی، لەگەڵ سەرۆکایەتی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان – عێراق و حکومەتی هەرێم و لایەنە پەیوەندیدارەکان.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

ئەو ماددەیە دەخەمە دەنگەوە بەو گۆڕانکارییەی کە کرا، کێی لەگەڵدایە بادەستی بڵند بکات تکایە؟، فەرموون کێی لەگەڵدا نیە؟، بەزۆرینەی دەنگ وەرگیرا، بۆ ماددەی دواتر.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

المادة (2): على مجلس الوزراء والجهات ذات العلاقة تنفيذ احكام هذا القانون.

بەڕێز خلیل ابراهیم محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ماددەی (2): پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێ بەجێ بکەن.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

ئەم ماددەیەش دەخەمە دەنگەوە کێی لەگەڵدایە بادەستی بڵند بکات تکایە؟، فەرموون کێی لەگەڵدا نیە؟، بەکۆی دەنگ وەرگیرا، بۆ ماددەی دواتر تکایە.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

المادة (3): لايعمل باى نص قانونى او قرار يتعارض مع احكام هذا القانون.

بەڕێز خلیل ابراهیم محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ماددەی (3): کار بە هیچ دەقێکی یاسایی یان بڕیارێك ناکرێت ئەگەر ناکۆك بێت لەگەڵ ئەم یاسایە.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

ئەم ماددەیەش دەخەمە دەنگەوە کێی لەگەڵدایە بادەستی بڵند بکات تکایە؟، فەرموون کێی لەگەڵدا نیە؟، بەکۆی دەنگ وەرگیرا، بۆ ماددەی دواتر تکایە.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

المادة (4): ينفذ هذا القانون إعتباراً من تاريخ اصداره وينشر في الجريدة الرسمية (وقائع كوردستان).

بەڕێز خلیل ابراهیم محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ماددەی (4): ئەم یاسایە لە ڕۆژی دەرچوونیەوە جێ بەجێ دەکرێت و لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقائعی کوردستان) بڵاو دەکرێتەوە.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

ئەم ماددەیەش دەخەمە دەنگەوە کێی لەگەڵدایە بادەستی بڵند بکات تکایە؟، فەرموون کێی لەگەڵدا نیە؟، بەکۆی دەنگ وەرگیرا، بۆ ئەسباب موجبە.

بەڕێز عونی کمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

الاسباب الموجبة

بالنظر لاعتذار المفوضية العليا المستقلة للانتخابات في العراق حسب كتابها المرقم (خ/1340/9) في 2009/7/6 عن اجراء الاستفتاء العام على دستور اقليم كوردستان في 2009/7/25 لاسباب فنية تحول دون إجراء العملية المذكوره في الموعد المحدد لعدم إمكانية توفير مستلزماتها ضمن المدة المحددة في جدول عمليات التنفيذ بالشكل الذي يضمن الالتزام بالضوابط الدولية المعمول والمعترف بها عليه فقد شرع هذا القانون.

بەڕێز خلیل ابراهیم محمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

هۆیەكانی دەركردنی ئەم یاسایە

لەبەر ئەوەی كۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەكان لە عێراق، پۆزشی هێناوەتەوە بە نووسراویان ژمارە (خ/1340/9) لە (2009/7/6) كە ناتوانێ لە 2009/7/25 راپرسی گشتی ئەنجام بدات، لەسەر پرۆژە دەستووری هەرێمی كوردستان – عێراق، چونكە پێیان ناكرێ پێداویستیەكان لەكاتی دیاركراو و بەگوێرەی رێككاریە نێو نەتەوەییە كارپێكراوان فەراهەم بكات، بۆیە ئەم یاسایە داندرا.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

بەڵێ كاك دلێر قسەت چیە؟، فەرموو.

بەڕێز دلێر محمد شریف:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من پێم وایە ئەو ڕستانەی ئەخیری(لعدم إمكانیة توفیر مستلزماتها) ئەوانە زیادەن، حوجەكەی خۆیان وازحە ئیتر ئێمە بۆ موبەڕیڕی زیادیان بدەینێ، سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

كاك عەونی، فەرموو.

بەڕێز عونی كمال سعید بەزاز:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئەوان كۆمیسیۆنی سەربەخۆ خۆیان لە كیتابەكەیاندا وا ئەڵێن، ئیشارەتیان بەوە داوە، ئەوەش بە ئارەزووی جەنابتانە، سوپاس.

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

باشە ئەو دوو وشەیە لاببەن، ئێستا پرۆژەكە بە ئەسبابی موجیبەشەوە، دەخەمە دەنگەوە باشە كاك عزالدین نوقتەی نیزامی چیت هەیە؟، باشە خوا عەفوت بكات ئەوە كەی نوقتەی نیزامیە، ئێستا پرۆژەكە بە ئەسبابی موجیبەشەوە دەخەمە دەنگەوە، كێی لەگەڵدایە بادەست بڵند بكات تكایە؟، فەرموون كێی لەگەڵدا نیە؟، بەزۆرینەی دەنگ وەرگیرا، من پێش ئەوەی كۆتایی بە دانیشتنەكە بێنین، ئێستا با بێینەوە سەر هەندێ قسەی تر هەر لەسەر پرۆژەی دەستوور، ئێستا ئێمە زۆر قسەمان كردو نیگەرانیمان نیشاندا، هەر لەسەرەتای دەست پێكردنی قسەكانمانەوە، كۆمپیوتەری حسابیمان تێكچووبوو هەر لە ئەرقامدا من

غەڵەتم کردبوو، ڕەنگە بووبێتە هۆی ئەوەی کە چەندین کەس مەقالە بنووسن، بەڵام ئێستا کە یاساکەمان پەسەند کرد، من پێم وایە هەندێ لایەنی ئیجابیشی هەیە ئەو مەوزووعەی کە دوا دەکەوێت، هەمووی سلبی نیە وەکو باستان کرد، بەڵام کە ڕۆیشت ئێستا باسی دەکەم، یەکێك لەلایەنە ئیجابیەکانی ئەوەیە، ئەوانەی کە دژی ئەو دەستوورەن، مەبەستم لەوانەی کە لەبەغدادن، من پێم وایە بەشێکی ئاگانەبوونیانە لە تەفصیلاتی ئەو دەستوورەیە، وەکو زۆر کەسی تر کە مولاحەزە دەکرێت نەیان خوێندۆتەوە، هەر لەسەر تێبینی مەسئولێك یان ڕەخنەی مەسئولێك ڕەئیەك لەسەر دەستوورەکە دەدات، بڕیاری لەسەر دەدات، فرسەت دەبێت باشتر بیخوێننەوە، فرسەتیش دەبێت بۆ ئێمە لە پەیوەندیدا بین بۆیان ڕوون بکەینەوە، هەموو لایەنەکانیان نیشان بدەین، بەتایبەتی بەچ قۆناغێکدا ڕۆشتووە ئەو دەستوورە، وە چەند گونجاوە لەگەڵ ئەو دەستوورەی عێراقدا، هەروەها فرسەتێکی تری گەورە بۆمان دێتە پێشەوە بۆ ئەوەی هەموو خەڵکی کوردستان ئاشنا بن بەو دەستوورە، ئێستاکە لەم ڕۆژانەدا پێش کۆتایی ئەم مانگە هەر خانەوادەیەك، هەر عائیلەیەك نوسخەیەکی دەگاتێ، کەواتە بۆیان هەیە ئاگاداری تەفصیلاتی دەستوورەکە بن کە دەچن دەنگ دەدەن دەزانن بۆچی دەنگ دەدەن، چونکە من خۆم مولاحەزەم کردووە، زۆر کەس لەوانەی کە دێن و لەسەر شاشەی تەلەفزیۆنەکان یان لەسەر ڕۆژنامەکان مقالات دەنووسن، تەحلیلات دەکەن، لەوانەیە ڕەشنووسی دەستوورەکەی نەخوێندبێتەوە، ئەوە بەدڵنیاییەوە دەیڵێم چەندین سەروتارو وتارم لە پێشە، کۆشم کردۆتەوە، کە خودی مەقالاتەکان تەناقوزی تێدایە، ئەوەش دەلیلی ئەوەیە کە نەیخوێندۆتەوە، یاخود ئاگادار نیە، یەعنی مەسەلەن تۆ ڕەخنە لە دەستوورێك بگری، ئەبێ بزانی شێوەی ئەو وڵاتانەی وەکو ئێمەن دەستووریان چۆنە، یەعنی مەسەلەن یەکێ لەوانەی کە ڕەخنەی گرتووە، مەقالەیەکی نووسیوە، دەڵێت (چۆن دەبێ پەرلەمانێك بەپێی ئەو دەستوورە قانون دەربکات، سەرۆکی هەرێم بۆی هەبێت ئەو قانونە ڕەد بکاتەوە)، ئەو دەسەڵاتە دراوە بەسەرۆکی هەرێم قانونی پەرلەمان ڕەد بکاتەوە، بەبێ ئەوەی ئەو برادەرەی ئەوەی نووسیوە، تۆزێك خۆی ماندوو بکات بزانێ لەهەموو دونیادا وایە یان نا؟، لە بەغداد وایە یان نا؟، لەهەموو دونیادا ئسوڵ وایە کە پەرلەمان قانونێك دەردەکات سەرۆکی کۆمار بۆی هەیە ڕەدی بکاتەوە بۆ یەکجار، لەماوەی 10 ڕۆژدا، لەسەر بڕگەیەك یان هەمووی، بەڵام دووەمجار کە پەرلەمان قەراری دا، قەرارەکەی کۆتاییە، یەعنی ئەم بەدیهیەتە لای ئەو دیار نیەو خۆشی ماندوو نەکردووە لە کەسێك بپرسێت پێش ئەوەی بیکات بە مەقالە، خەڵکێکی زۆریش کە دەیخوێنێتەوە مولاحەزە لەسەر قانونەکە لەسەر ئەو مەقالەیە وەردەگرێت، دەڵێت کەواتە دەستوورەکە خراپە، ئەندامێکی پەرلەمان ناوی ناهێنم، لە برادەرێکی تر دژی دەستوور موناقەشەی لەگەڵ کردووە بە بێدەنگی وتوویەتی ئەم دەستوورە زۆر خراپە، هیچ کەڵکی نیە، وتوویەتی خراپە دەژی دیموکراتیەتە، دژی مافی مرۆڤە، وتوویەتی باشە هەموو مادەکانت خوێندۆتەوە، وتوویەتی بەڵێ، وتی باشە ماددەی 123ت خوێندۆتەوە، کە چەند باشە، وتوویەتی ئەو لەهەموویان خراپترە، ئێ خۆی 122 ماددەیە، لەبەر ئەوە با ئەو فرسەتەمان هەبێت لەو چەند مانگەدا، هەموو خەڵکی کوردستان باشتر شارەزا بن، باشتر ئاشنا بن،